

Az Állami Egyházi Hivatal megszűntetése ^[1]

Az állampárt egyházpolitikájának végnapjai

"Kérésemre, a Magyar Távirati Iroda vezérigazgatója megküldte a Szabad Európa Rádió 1989. február 8-i híradását, mely szerint Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter Londonban, ahol a kelet-európai egyházak helyzetét kutató intézetben tartott előadást, bejelentette az Állami Egyházi Hivatal megszűntetését, és úgy minősítette a hivatalunkat, mint korábban azt a szocialista Magyarországgal ellenséges erőkké tették."

1. Mint ismeretes a kormányzati irányítás szervezeti korszerűsítésére előre meghatározott program alapján három lépcsőben kerül sor, melyből eddig az első két szakasz valósult meg. A harmadik szakasz döntései még az előkészítés fázisában vannak, s az egyes területek rendezése az ez irányú munkák folytatása mellett a jövő évre lett átütemezve. Forrásközlésben az Állami Egyházi Hivatal (ÁEH) megszűntetéséhez vezető folyamat, az egyházak, felekezetek feletti állami ellenőrzés átalakításával kapcsolatban született fontosabb dokumentumokat közlöm az 1988–1990 közötti időszakra vonatkozóan.

az Egyháztörténelmi Szemle 2004. évi 2. számában megjelent forrásközlésében számos dokumentumot jelentetett meg az 1988–1990 közötti évekből, amelyekkel kapcsolatban a következőket jegyezte meg: „A közölt dokumentumok Miklós Imrétől kerültek Szigeti Jenőhöz, aki azokat közlésre szerkesztőségünknek eljuttatta.” Az említett dokumentumok megtalálhatók az Állami Egyházi Hivatal Magyar Országos Levéltárban őrzött Elnöki és TUK iratai között is, így ezeket közlöm, egyúttal jelzem, hogy ezeket már Fazekas Csaba publikálta.

Az ÁEH létrehozása, működése

Jól mutatja a „klerikális reakció” jelentőségét, erejét, a helyzet komolyságát, hogy a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőség Titkársága külön ülésen foglalkozott az aktuális egyházpolitikával, hiszen a több-kevesebb rendszerességgel hetente ülésező Titkárság 1951. május 2-án után 2 nappal külön összejövetelt szentelt az aktuális egyházi ügyek megtárgyalásának. Az említett ülésen az első és egyetlen napirendi pont – „Egyházpolitikánk kérdése” – előadója Révai József volt, feltételezhető, hogy a „Tervezet egyházpolitikánk módosításáról” című előterjesztést is ő készítette.

A Tervezet 2 és 3. oldalán az egyházpolitika módosításával kapcsolatban kész tényként közölte, hogy az Országgyűlés 1951 májusában törvényt fogad el az ÁEH felállításáról. Feladatként fogalmazta meg, hogy ki kell dolgozni az ÁEH szervezeti és káderkérdéseit, változta a szerkezeti és a működési elképzeléseket.

A Titkárság május 4-i ülésén határozta meg az Állami Egyházi Hivatal felállításáról, s arról, hogy az ÁEH felállításáról szóló törvény másnapján ki kell nevezni a Hivatal vezetőjét. Az MDP KV Titkársága ülésével egy napon a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter előterjesztésére a Minisztertanács is tárgyalta a Törvényjavaslat tervezetét az Állami Egyházi Hivatal felállításáról. A Minisztertanács az előterjesztést elfogadta azzal, hogy a törvényjavaslatot olyan rendelkezéssel kellett kiegészíteni, amely szerint a Hivatal feletti felügyeleti jogát egy tagja útján gyakorolja. A Minisztertanács 1951. május 18-ai ülésén a Vallás- és Közoktatásügyi miniszter előterjesztésére tárgyalta a tervezetét az ÁEH felállításáról. A különböző párt és állami döntéshozók körök – MDP KV Titkársága; VKM; Minisztertanács – javaslataiban annyi változás történt, hogy az ÁEH elnökének kinevezési jogköre az Elnöki Tanács kezébe került. A felállítandó Hivatalt ugyan a Minisztertanács felügyelete alá rendelték, Rákosi Mátyás javaslatára azonban ezt a jogot Darvas József közoktatásügyi miniszterre gyakorolhatta.

Az MDP KV Titkársága határozatának értelmében az Egyházi Hivatal felállításáról szóló, az Országgyűlés 37. ülésén beterjesztett törvényjavaslatot május 18-án vita és hozzászólás nélkül egyhangúlag elfogadta az Országgyűlés. A törvényt másnap, május 19-én kihirdették. Az ÁEH első elnöke Kossa István lett. Az 1951. évi I. tc., illetve a végrehajtása tárgyában kiadott minisztertanácsi rendelet az ÁEH létrehozásának elsődleges céljait a vallásfelekezetekkel kötött egyezmények és megállapodások végrehajtását tekintette. Az ÁEH elé kitűzött célok, feladatok sok lehetőséget adtak az egyházak és felekezetek tevékenységének fokozatos korlátozására, háttérbe szorítására. Az 1951. évi I. törvénnyel létrehozott Állami Egyházi Hivatal az addigi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyházakkal kapcsolatos ügykörét vette át, az országban működő összes egyház és felekezet felügyeletét ellátta. Az 1956 előtti időszakban, különösen az '56-os forradalom alatt és után elég negatívan ítélték meg az ÁEH működését. Az 1951–1956 közötti személyi és káder problémák, szakmai hibák, de sokkal inkább a munkatársak '56-os forradalom alatti megnyilvánulásai – „parancsra cselekedtem” –, a korábbi tettektől való elhatárolódás olyan helyzetbe hozta a Hivatalt, hogy amúgy sem túl jó híre még tovább romlott. Ezt a helyzetet negatívan befolyásolta, hogy 1956. december 31-én, az Elnöki Tanács 33/1956. számú határozata értelmében megszűnt a Hivatal önállósága, és a Művelődési Minisztérium egyik osztálya lett, Egyházi Hivatal néven, de lényegesen kevesebb önállósággal. Ugyan az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1959. május 12-én, és a Minisztertanács 1959. május 28-ai ülésén hozott határozata értelmében az Elnöki Tanács 25. számú törvényerejű rendelete 1959. június 2-től visszaállította az Egyházi Hivatal 1956 előtti státuszát és nevét, de az egyházpolitika végrehajtásában csak lassan, évek múlva vált meghatározóvá. A döntés értelmében az ÁEH felügyeleti szerve a Minisztertanács lett. A Hivatal elnöki tisztségéből leváltották és más funkcióba helyezték Horváth Jánost, és helyére Olt Károlyt a Minisztertanács Titkárságának addigi vezetőjét nevezték ki.

A Hivatal működése, tevékenysége sok vitát, problémát vetett fel, de tény, hogy a kezdetektől a Hivatalban dolgozó és 1971-től elnökként, államtitkári rangban tevékenykedő Miklós Imre megteremtett egy olyan légkört egyház és állam között, ami mindkét fél vezetőinek megfelelő volt.

Miklós Imre

A '80-as évek végére a Németh Miklós vezette kormány és kifejezetten a miniszterelnök a korábbiaktól eltérő egyházpolitikát, sokkal inkább saját személye által vezetett és irányított egyház és állam kapcsolatot kívánt megvalósítani, ezért 1989 júniusában sor került az ÁEH jogutód nélküli megszűntetésére.

Amikor még minden rendben volt az ÁEH működésében

Miklós Imre – az ÁEH elnöke – 1987 decemberében az Országgyűlés Külügyi Bizottsága előtt tartott beszámoló Egyházpolitika és külkapcsolatok címmel, majd 1987. december 17-én az Országgyűlés 22. ülésén – az ÁEH fennállása óta első ízben – tehetett jelentést az Országgyűlésnek az állam egyházpolitikájáról, a Hivatal munkájáról.

Az országgyűlési beszámoló arról árulkodott, hogy minden rendben van, megfelelően zajlik a kialakult rend jegyében az egyházpolitika, amit az MSZMP KB Politikai Bizottsága utoljára 1983. február 16-án tárgyal meg, és hozott határozatot Az egyházpolitika néhány fontosabb kérdése címmel.

1987. december 31-én a Minisztertanács ülésén döntés született a központi államigazgatási szervek háttérintézményeinek korszerűsítéséről.

1989. január 19-én a szokásos éves országos értekezletet tartották az ÁEH-ban, a vidéki és a központi munkatársak részére. Napirenden a lelkiismereti szabadságról és a vallás szabad gyakorlásának jogáról szóló törvény irányelveinek előkészítése, valamint a Hivatal 1989. évi munkaterve szerepelt, hogy a Hivatal tevékenységének korszerűsítése érdekében és az új követelményeknek megfelelően módosítsák az ÁEH Szervezeti és működési szabályzatát; és elkészítsék a Hivatal öt éves személyzeti tervét.

Bár az országos értekezlet második napirendi pontja is utalt arra, hogy javítani kell az ÁEH működésén, szervezeti struktúráján, de a Hivatal dolgozói közül senki nem gondolta, hogy a Minisztertanács, pontosabban Németh Miklós miniszterelnök komolyan felvetette az Állami Egyházi Hivatal megszüntetését.

Az ÁEH megszüntetése

igazságügy-miniszter 1989. február 8-án Londonban a Kelet-Európai egyházak helyzetét kutató intézetben egy egyházakkal kapcsolatos konferencián tartott előadásában kifejtette, hogy az ÁEH megszüntetését tervezik, mert a jogi és politikai rendszer reformja szükségessé teszi az egyházak ellenőrzését, tevékenységük korlátozására létrehozott intézmény felszámolását. **(Lásd a 2. dokumentumot!)** Előadásában síkra szállt az állam és az egyházak viszonyában az alkotmány és az összes törvény előírásainak szigorú betartásáért. Elmondta, hogy az ezektől eltérő eddigi gyakorlatot a budapesti kormány meg akarja szüntetni. A konferencián elhangzottakról a Szabad Európa Rádió számolt be. A SZER-től és az MTI-től kapott információkra alapozva Miklós Imre az ÁEH elnöke finom hangvételű, de határozott levelet írt február 14-én Németh Miklós miniszterelnöknek, melyben felhívta a kormányfő figyelmét, hogy „Egyre inkább dezorganizálódik és demoralizálódik a hivatal.” **(Lásd a 3. dokumentumot!)** Miklós Imre a korábbi gyakorlathoz hasonlóan most is tájékoztatást kért felettesétől, Németh Miklóstól, hogy miként álljon a felvetett kérdéshez, miszerint megszűnik a Hivatal és miként tevékenykedjen. A miniszterelnöki válasz elmaradt, azonban a gyors politikai döntések, események utat mutattak a Hivatalt vezető elnöknek.

Egy nappal Miklós Imre Németh Miklósnak küldött levele után, az ÁEH elnöke elküldte Andics Jenőnek, az MSZMP KB Társadalompolitikai Osztály vezetőjének az MSZMP KB Társadalompolitikai Bizottsága ülésére készített jelentését: „Jelentés a Politikai Bizottság 1983. február 15-i határozatának végrehajtásáról, az egyházpolitika helyzetéről és megújításának feladatairól” **(Lásd a 4. dokumentumot!)**, valamint „Javaslat a lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről szóló törvény politikai irányelveiről” címmel, amelyeket a Társadalompolitikai Bizottság 1989. március 1-jei ülésén tárgyalta meg. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1989. április 5-én tárgyalta a Társadalompolitikai Osztály javaslatát. **(Lásd az 5. dokumentumot!)** A javaslat az egyházpolitika helyzetét és annak megújítási lehetőségeit tárgyalta, a következő szervezeti változásokat helyezve előtérbe: A kormány mellett alakuljon meg az Országos Egyházpolitikai Tanács, ami a társadalmi konzultáció és érdekegyeztetés legfőbb szerve legyen ajánlással joggal az egyházi kormányzás alkotmányos felügyeletét ellátó kormányfőhöz. Elnevezéseként a Minisztertanács Egyházi Titkársága javaslatot fogalmaztak meg.

A Politikai Bizottság — április 5-ei határozatának megfelelően — 1989. május 16-ai ülésén ismét napirendre tűzte az egyházpolitikai kérdéseket, bár ezúttal elsősorban az MSZMP egyházpolitikáját értékelték. Az anyag megfogalmazásai sok tekintetben a régi „bevált” gyakorlatot követik, bár a következtetések a teljes átalakulás igényét tükrözik. **(Lásd a 7. dokumentumot!)**

Időközben, 1989. április 17-én Miklós Imre kérte Németh Miklós miniszterelnököt, hogy mentse fel az ÁEH elnöki pozíciójából. Felmentését kérő levelét azonban Grósz Károlynak, az MSZMP főtákarának is eljuttatta. **(Lásd a 6. dokumentumot!)** A Minisztertanács 1989. április 30-ai hatályai saját kérésére, nyugállományba vonulása miatt, érdemei elismerése mellett felmentette Miklós Imrét az ÁEH elnöki pozíciójából. A Hivatalt Sarkadi Nagy Barna általános elnökhelyettes vezette Miklós Imre nyugdíjba vonulása után. A Minisztertanács 1989. április 30-ai ülésén Németh Miklós azt is megemlíttette, hogy készül egy javaslat az ÁEH megszüntetéséről.

Sarkadi Nagy Barna 1989. május 18-án levélben fordult Nyers Rezső államminiszterhez, hogy támogassa javaslatát az egyházpolitika átalakításával kapcsolatban. **(Lásd a 8. dokumentumot!)** Nyers Rezső — Németh Miklós, Glatz Ferenc, Horváth István és Kárpáti Ferenc mellett — részt vett az ún. Kabinetülésen, amely 1989. május 23-án az Állami Egyházi Hivatal megszüntetésére vonatkozó, Raft Miklós által előterjesztett javaslatot tárgyalta. Mivel Sarkadi Nagy Barna ezen a kabinetülésen nem vehetett részt, kérte Nyers Rezsőt, hogy képviselje Sarkadi véleményét.

A Minisztertanács Kabinetje elfogadta az előterjesztést, és döntött az Állami Egyházi Hivatal megszüntetésére vonatkozó törvényerejű rendeletről. **(Lásd a 9. dokumentumot!)** Emellett javaslatot kellett készíteni a Minisztertanács részére az Országos Vallásügyi Tanács megalakítására. Eszerint az Egyházi Titkárságnak a miniszterelnök közvetlen felügyelete mellett működnie, maximum 5-8 fővel. A Minisztertanács 1989. június 26-ai ülésén elfogadta a Kabinetülés határozatát, és 1989. június 30-ai hatályal megszüntette az Állami Egyházi Hivatalt, a 1092/1989. határozattal pedig felállította az Országos Vallásügyi Tanácsot. **(Lásd a 11. dokumentumot!)**

Az Országos Vallásügyi Tanács létrehozása és működése

A Minisztertanács 1989. június 26-ai ülésén felállította az Országos Vallásügyi Tanácsot (OVT), azonban az alakuló ülésre csak 1989. október 20-án került sor. Az OVT felállításáról szóló határozat úgy rendelkezett, hogy az OVT szükség szerint, de legalább fél évente ülésezik. A Tanács maga határozza meg ügyrendjét. A Tanács az egyházak és felekezetek önállóságának tiszteletben tartásával végzi tevékenységét. A Tanács konzultatív testület, nem hoz döntéseket.

Az OVT feladata a következő volt:

- Figyelemmel kíséri a lelkiismereti- és vallásszabadság érvényesülését, időszakonként átfogóan értékeli a jogok megvalósulásának helyzetét.
- Megvizsgálja a Kormány, ill. a Tanács tagjai által fontosnak tartott, és a lelkiismereti- és vallásszabadság érvényesülésével összefüggő kérdéseket.
- Elősegíti az állam és az egyházak, felekezetek közötti kapcsolatok ápolását, javaslatokat tesz az ezzel kapcsolatos állami feladatokra.
- Elősegíti az egyházak, felekezetek közötti együttműködést, véleménycserét.

Az OVT a következő személyekből állt: Az OVT elnöke a Minisztertanács elnöke (Németh Miklós); az OVT elnökhelyettese a művelődési miniszter (Glatz Ferenc); az OVT titkára a Minisztertanács Egyházpolitikai Titkárságának vezetője (Sarkadi Nagy Barna). Az OVT tagjai a társadalompolitikai feladatokat ellátó államminiszter; a Minisztertanács elnökének felkérése alapján, a Tanács munkájában részt venni kívánó valamennyi magyarországi egyház, felekezet, vallási közösség képviselői, azaz 16 katolikus püspök, nyolc református, két evangélikus, két izraelita és a többi felekezet és kisegyház egy-egy képviselője. Az OVT munkájában nem vett részt a Jehova tanúi és a Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezet.

A Tanács ténykedése elsősorban abból állt, hogy megvitatta és véleményezte az egyházakat érintő miniszteri előterjesztéseket, beszámolókat. Az Országos Vallásügyi Tanács 1990. június 13-án megszűnt.

A Németh-kormány javaslatára az Elnöki Tanács 1989. június 30-ai rendelete jogutód nélkül felszámolta az Állami Egyházi Hivatalt, megszüntette az állami hozzájárulás kötelezettségét az egyházi állásokhoz. A 66/1989. MT sz. rendelet kibővítette a művelődési miniszter feladatokrétét: mindazokat a jogokat, amelyeket az egyházakkal kapcsolatban az állam gyakorolhat, a művelődési miniszterre ruházta. E feladatok ellátására Glatz Ferenc akkori művelődési miniszter 1989. július 1-jén felállította a Művelődési és Közművelődési Minisztérium Egyházi Főosztályát.

A közölt források Magyar Országos Levéltár őrzésében található, részben a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának iratai (M–KS 288. f. 5. cs.), továbbá a Minisztertanács jegyzőkönyvei és mellékleteik (MOL XIX–A–83–a), valamint az Állami Egyházi Hivatal Elnöki (MOL XIX–A–21–a) és Visszaminősített TUK iratok (MOL XIX–A–21–d) állagai között.

Források

1. Miklós Imre, az Állami Egyházi Hivatal elnökének levele Grósz Károlynak

1989. január 30.

Grósz Károly elvtársnak,
a Magyar Szocialista Munkáspárt
főtákarára
B u d a p e s t
Kedves Grósz elvtárs!

Az Országgyűlés 1987. december 17-i ülésén még arról adhattam számot, hogy megnyugtatóan rendezett az állam és az egyházak, vallásfelekezetek közötti kapcsolat. Jogos meglepéssel vehettük tudomásul, hogy az egyházpolitika – a párt szövetségi politikájának szerves részeként – hozzájárul az ország belpolitikai életéhez, közérzetjavító tényezővé vált.

Az elmúlt egy év során bekövetkezett mélyreható és sodró erejű társadalompolitikai változások nemcsak a politikai intézmény-rendszert, hanem egyházi szövetségeseinket is komoly teherpróbára elé állították. Azok a hazai és külföldi ellenzéki erők, amelyek korábban is bírálták az egyházak vezetőit, „kommunista állam” iránti túlzott engedékenységük miatt, felismerve jelenlegi bonyolult helyzetünket, elérkezettnek érzik az időt, hogy még erőteljesebb, még durvább támadásaikkal lejárassák egyházi szövetségeseinket, pozíciójukat gyengítsék. Sajnálatos tény, hogy támadásaik nem hatástalanok.

evangélikus püspök-elnök ellen azért indult széleskörű támadás, mert a Bős-Nagymarosi Vízelépcső ügyében a kormány javaslata mellett voksolt az országgyűlésen. Kormánypártisága miatt kap egyre gyakrabban fenyegető telefonokat, leveleket Bíró Imre kanonok, az Országos Béketanács Katolikus Bizottsága főtákarára. Elgondolkoztató, hogy Tóth Károly református püspök, aki közismerten következetes és bátor szövetségeseünk, a közelmúltban lezajlott zsinaton nem tudta megőrizni a Zsinat lelkesi elnöki funkcióját.

A kialakuló helyzetben úrrá lenni azért is nagyon nehéz, mert megítélésem szerint a rádióban, a televízióban és a nyomtatott sajtóban, a nyilvánosság és a demokrácia jelszava mögé bújva, olyan megnyilatkozások is kaptak és kapnak fórumot, amelyek zavart és megosztottságot okoznak a hívő emberek körében, nem kis mértékben hozzájárulnak egyházi szövetségeseink egy részének elbizonytalanodásához.

Minden erőfeszítésünk ellenére – amelynek hatását az Állami Egyházi Hivatal státusza körüli híresztelések, gyakran jelentős vezetőkre is hivatkozva jelentősen gyengítik – úgy látom, hogy az állam és az egyházak, vallásfelekezetek közötti politikai szövetség fokozatosan bizonytalanná válik.

Szükséges lenne egyértelművé tenni, késelem nélkül határozottan megvédeni eddig szövetségeseinket, mert elveszítjük őket. Ha erőtlenné, tétovázónak mutatkozunk ügyükben, akkor azoknak az erőkné a pozícióját erősítjük, akik eddig is azt vallották, hogy „nem érdekes a kommunistákkal szövetséget kötni, mert az csak a szükség által diktált taktika”. Ezeknek a vélekedéseknek a felerősödése és térhódítása szövetségi politikánkat perspektivikusan is veszélyeztetik.

Kedves Grósz elvtárs!

E levelemet nem előterjesztésnek számom többek között, azért mert vezető munkatársaim közül egyesek nem tartják célravezetőnek jelentkezésemet. Mégis kötelességemnek érzem, hogy jelezzem általam érzékelt folyamatot és személyes meghallgatáson tanácsot kérek.

Jelezni szeretném, hogy a Politikai Bizottság 1983. február 15-i határozatának végrehajtásáról és az egyházpolitikai munka megújításának feladatairól, valamint a lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről szóló törvény irányelveiről jelentés készül az MSZMP KB Társadalompolitikai Bizottságának, amely előreláthatóan március 1-én kerül megtárgyalásra.

Budapest, 1989. január 30.

Eltvársi üdvözléssel

Miklós Imre
(Miklós Imre)

Jelzet: MOL XIX-A-21-d 001/2/1989 (161. d.)

2. A Szabad Európa Rádió híradása az Állami Egyházi Hivatal megszűnéséről

1989. február 8.

Megszűnik az ÁEH

SZER
München, 1989. február 8.
Késő esti mai nap

A magyar Állami Egyházi Hivatal megszüntetésének, az állam és az egyház szétválasztásának lehetőségéről nyilatkozott Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter Londonban, ahol a kelet-európai egyházak helyzetét kutató intézetben tartott előadást. Az elhangzottakról az osztrák katolikus hírgyűnkörség és a nyugatnémet evangélikus tájékoztató szolgálat számolt be.

Kulcsár Kálmán bejelentette, hogy az Állami Egyházi Hivatal megszüntetését tervezik, mert a jogi és politikai rendszer reformja szükségtelemmé teszi az egyházak ellenőrzésére, tevékenységük korlátozására létrehozott intézményt.

Előadásán sikraszállt az állam és az egyházak viszonyában az alkotmány és az összes törvény előírásainak szigorú betartásáért. A jelentés szerint Kulcsár közölte, hogy az ezektől eltérő eddigi gyakorlatot a budapesti kormány meg akarja szüntetni, és teljesíti mindennemű kötelezettségét.

Kulcsár arról is beszélt, hogy most már nyitva áll az út az egyház és az állam teljes szétválása előtt, de hozzáfűzte, hogy ennek következményeit, különösen az anyagi támogatás megszűnését az egyházaknak kell viselniük.

Az igazságügy-miniszter azt is megjegyezte, hogy az Állami Egyházi Hivatal helyett a Művelődésügyi Minisztériumhoz tartoznának a vallási kérdések.

A Kulcsár Kálmán által Londonban mondott megerősítik mindazt, amit decemberben a nyugatnémet evangélikus akadémián Pozsgay Imre elsőként követelt az egyház és az állam viszonyának helyreállításában. Az államminiszter többek között kijelentette, hogy az egyházakat szuverén, önmagukat kormányzó szervezeteknek kell tekinteni, és meg kell szüntetni az állam felügyeleti, irányító funkcióját. Pozsgay Imre arról is beszélt, hogy a jelenlegi felügyeleti szervet ügykezelési osztállyal helyettesítik.

Jelzet: MOL XIX-A-21-d 002/4/1989 (161. d.)

3. Miklós Imre levele Németh Miklósnak, a Minisztertanács elnökének

1989. február 14.

Németh Miklós elvtársnak,

A Minisztertanács elnöke

B u d a p e s t

Kedves Németh elvtárs!

Kérésemre, a Magyar Távíratok Iroda vezérigazgatója megküldte a Szabad Európa Rádió 1989. február 8-i híradását, mely szerint Kulcsár Kálmán igazságügy-miniszter Londonban, ahol a kelet-európai egyházak helyzetét kutató intézetben tartott előadást, bejelentette az Állami Egyházi Hivatal megszüntetését, és úgy minősítette a hivatalunkat, mint korábban azt a szocialista Magyarországgal ellenséges erők tették.

Nem tételezem fel, hogy kormányunk úgy hozott – akár előzetes – döntést, hogy meg sem kérdezte az érintett hivatalt, de legalább hivatalosan ne tájékoztatott volna bennünket. Így igen nehéz helyzetben vagyunk, hiszen egyházi vezetőkkel, nemzetközi egyházi központok képviselőivel tárgyalunk, s míg működünk, a magyar kormányt kell képviselnünk a hitelességtől megfosztva. Munkatársainak nem tudok felelősséggel választ és tanácsot adni, hiszen néhányan már új munkahelyet keresnek. Egyre inkább dezorganizálódik és demoralizálódik a hivatal. Nem kell hangsúlyoznom, hogy ez a tényleges megújulást elősegítő munkánkat megnehezíti.

Ezek után felelősséggel és tisztelettel megkérdem, hogy Kulcsár Kálmán megnyilatkozását, a hivatal minősítését és jövőjét illetően, a kormány álláspontjának kell-e tekintenem. Amennyiben igen, akkor kérek hivatalos eligazítást a hivatal magatartását és tevékenységét illetően.

Amennyiben Kulcsár igazságügy-miniszter előadásában foglaltak és más felelős vezetők hasonló megnyilatkozásai csupán saját véleményüket jelentik, kérem Miniszterelnök Elvtársat, szíveskedjék a jónak tartott intézkedéseket megtenni arra vonatkozóan, hogy a méltatlan helyzet tisztázódjon és a ránk bízott munkát az Országgyűlés 1987. decemberi ülésén jóváhagyott módon becsülettel végezhessük mindaddig, amíg más intézkedés nem történik.

Mellékelem a Magyar Távíratok Iroda idevonatkozó jelentését.

Budapest, 1989. február 14.

Eltvársi üdvözléssel

Miklós Imre
(Miklós Imre)

Jelzet: MOL XIX-A-21-d 002/4/1989 (161. d.)

4. Előterjesztés az MSZMP KB Társadalompolitikai Bizottsága ülésére az egyházpolitika helyzetéről és megújításának feladatairól

1989. február 15.

[...]

Javaslat az egyházi igazgatás központi és területi szervezeteire_

A. A lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásáról és az egyházügyekről szóló törvény hívja életre az Országos Egyházpolitikai (egyházügyi) Tanácsot.

(Az elnevezés további konzultációk során módosítható).

A tanács a társadalmi konzultáció és érdekegyeztetés legfőbb szervként és fórumaként működne. Alapvető feladata a lelkiismereti szabadsággal, a vallás szabad gyakorlásával, valamint az egyházakkal kapcsolatban a társadalmat érintő kérdések megvitatása, az eltérő nézetek, érdekek kompromisszumos egyeztetése. A tanács konzultatív testület, amelynek ajánlási joga van az egyházügyi igazgatás alkotmányos felügyeletét – a törvény rendelkezései szerint – ellátó szerv /államfő, kormányfő/ felé. Tevékenységében az egyházak, politikai pártok (társadalmi szervezetek) képviselői és az állami egyházügyi szerv vezetője vesz részt.

B. Az egyházügyi irányítás szervezeti felépítése „a” változat

Az államfő mellett – a konzultatív, érdekegyeztető szervként – Országos Egyházpolitikai (Egyházügyi) Tanácsa működik. A tanács elnöke az államfő. Az állami egyházügyi szerv:

– önállóan, az államfőnek közvetlenül alárendelve működik;– a köztársasági elnöki hivatalba tagozódva végzi munkáját. „b” változat

A kormányfő (államminiszter) mellett – konzultatív, érdekegyeztető szervként – Országos Egyházpolitikai (Egyházügyi) Tanács működik. A tanács elnöke a kormányfő. Az állami egyházügyi szerv:

– önálló államigazgatási szervként, a kormányfőnek (államminiszternek) közvetlenül alárendelve működik;– a Minisztertanács hivatalába tagozódva a kormányfő felügyeletével végzi munkáját. „c” változat

A Kormányfő mellett – konzultatív, érdekegyeztető szervként – Országos Egyházpolitikai (Egyházügyi) Tanács működik. A tanács elnöke a kormányfő. Az állami egyházügyi szerv a Belügyminisztériumba (Belpolitikai és Államigazgatási Minisztériumba) tagozódva végzi munkáját – államtitkár (miniszterhelyettes) vezetésével.

(Véleményünk szerint politikai érdekeinknek megfelelő megoldás a kormányfő alárendeltségében működő önálló szerv, azaz a „b” változat.)

C. A területi egyházpolitikai feladatokat a megyei (fővárosi) tanácsok szervezetében tevékenykedő megyei (fővárosi) egyházügyi titkárok végzik, a helyi sajátosságoknak megfelelő felügyeleti rendben. A megyei (fővárosi) tanácsok – mint népképviselői szervek mellett – alakuljanak konzultatív, érdekegyeztető szervként, megyei (fővárosi) egyházpolitikai (egyházügyi) tanácsok.

D. Javasoljuk:

Az Országgyűlés, mint népképviselői és az államhatalom legfőbb szerve hozza létre Vallás – és Egyházügyi Bizottságát. A Bizottság alapvető feladata a vallás – és egyházpolitikával összefüggő kérdések megvitatása, az állami egyházügyi szerv ellenőrzése.

Budapest, 1989. február 15.

1. A legfontosabb egyházi szertartásokon való részvétel adatai.
2. A hitoktatás alakulása az 1980-as években.
3. A lelkészképző intézmények hallgatóinak száma 1984–1989-es tanévekben.
4. Az 1945–1986. között épített templomok, imaházak.
5. Az egyházi műemlékvédelemhez nyújtott állami támogatás.
6. Az egyházaknak nyújtott anyagi támogatás.
7. Összehasonlító táblázat az egyházi könyvkiadás példányszámainak alakulásáról.
8. Az egyházi sajtó adatai.

Jelzet: Jelzet: MOL XIX–A–21–d 001/3/1989 (161. d.)

5. Az MSZMP KB Politikai Bizottságának ülése az egyházpolitika helyzetéről

1989. április 5. J E G Y Z Ó K Ö N Y V

A Politikai bizottság 1989. április 5-én megtartott üléséről

JELEN VAN: Berecz János, Csehák Judit, Grósz Károly, Háromi Csaba, Iványi Pál, Lukács János, Németh Miklós, Nyers Rezső, Pozsgay Imre, Szabó István, Tatai Ilona, továbbá Borbély Gábor, Fejti György, Gyenes András, Jassó Mihály, Major László, Nagy Imre és Szűrös Máttyás elvtárs.
Szolgálati okból nem vesz részt (az első napirendi pont kivételével) Pozsgay Imre elvtárs.

NAPIREND:

[...]

3./ Jelentés az egyházpolitika helyzetéről és javaslat megújításának feladataira

Előadó: Andics Jenő elvtárs

Kérdést tett fel: Szűrös Máttyás, Nagy Imre, Fejti György, Tatai Ilona és Grósz Károly elvtárs

Hozzászóló: Miklós Imre, Háromi Csaba, Szűrös Máttyás, Nyers Rezső, Csehák Judit, Berecz János, Gyenes András és Grósz Károly elvtárs

A Politikai Bizottság tudomásul veszi az egyházpolitika helyzetéről készült jelentést.

Az állami egyházügyi munka központi és területi szervezeteinek felépítésével foglalkozó javaslatot – mint a Minisztertanács hatáskörébe tartozó kérdést – nem tárgyalja.

Az MSZMP vallás- és egyházpolitikájának időszerű feladataival, valamint a lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről szóló törvény irányelveivel foglalkozó javaslatot a vitában elhangzott észrevételek figyelembevételével a további munka alapjául elfogadja.

Úgy határoz, hogy a témát a Központi Bizottság elé terjeszti. Megbízta Andics Jenő elvtársat, hogy a Központi Bizottság elé kerülő állásfoglalás-tervezet szövegét készítsen el, s terjessze a Politikai Bizottság elé.

***

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Társadalompolitikai Osztály

[Kézírással] Láttá: Berecz János III. 16.

J E L E N T É S

A Politikai Bizottságnak

Az egyházpolitika helyzetéről és javaslat megújításának feladataira

Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958-ban hozott határozata új alapokra helyezte az állam és az egyházak viszonyát és hosszú távra megjelölte az egyházpolitika feladatait. Az eltelt több mint 30 év tapasztalatai igazolták, hogy a párt egyházpolitikája történelmi mércével mérve és a nemzetközi összehasonlítás tükrében is sikeres volt. A társadalmunkban kibontakozó döntő jelentőségű változások azonban a politikai gyakorlat átalakulásának részeként szükségessé teszik a vallás- és egyházpolitikai átfogó megújítását is.

Az egyházpolitika stratégiai célját abban látjuk, hogy megváltozott társadalmi, politikai viszonyok között az önálló és független egyházakkal új tartalmú együttműködést kell kialakítanunk. Célunk, hogy a pártnak a vallásos emberekhez való viszonya elősegítse a széles körű politikai együttműködést, a szövetségkötést és továbbra is stabilizáló tényezővé jelentsen társadalmunkban.

Ennek érdekében a párt:

- A marxista valláselmélet új eredményeire, valamint az elmúlt négy évtized politikai tapasztalataira építve határozta meg politikai, ideológiai és világnézeti viszonyát a vallásos emberekhez és az egyházakhoz.
- Kezdeményezze az állam egyházpolitikai tevékenységének tartalmi és szervezeti reformját, e munka nyilvánosságának és társadalmi ellenőrzésének megteremtését, a demokratikus érdekegyeztetés fórumainak létrehozását.
- Foglaljon állást a lelkiismereti szabadságról és a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény politikai elveiről.

I.

Az egyházpolitika helyzetének főbb jellemzői

1. Hazánkban az állampolgárok jelentős része vallásos. Pontos felmérések hiányában, becslések és vallásszociológiai tanulmányok alapján úgy értékeljük, hogy a lakosságnak mintegy a fele kötődik valamilyen formában az egyházakhoz és vallásfelekezetekhez. A hatvanas és hetvenes években a szekularizáció előrehaladása következtében a vallásosság csökkent. A nyolcvanas évek elejére ez a folyamat lelassult, majd az utóbbi években, különösen a fiatalok és az értelmiség körében növekedett a hagyományos és a főképpen kisközösségekre épülő vallásosság.

Az egyházak hitéleti tevékenysége aktívabbá vált. A társadalmi kihívásokra válaszolva nagyobb figyelmet fordítanak a válsággal küszködő családokra és a társadalmi beilleszkedés fokozódó nehézségeivel szembekezdülő fiatalokra. Erőfeszítéseket tesznek a hitoktatás kiszélesítésére, elmélyítésére és tárgyi feltételeinek javítására. A diákifügység oktatásával együtt a felnőttek hitoktatása is szélesedett. Egyre több lelkesítőn szerveznek művészeti csoportokat, kirándulásokat, táborozásokat. Az egyházak kultúrákövetítő szerepe bővült és növekvő hatást gyakorol a társadalom kulturális arculatára.

A vallásosság növekedéséhez hozzájárulnak a társadalom válságjelenségei, a létbiztonság romlása, a megélhetési gondok, a társadalmi elidegenedés, valamint az ideológiai és politikai elbizonytalanodás. Szerepet játszik ebben az egyházak tevékenységének megújítása, közösségformáló hatékonyabbá válása, valamint a vallásosság nyílt vállalásából származó hátrányok fokozatos megszűnése. Ugyanakkor csökkent a marxista világnézet vonzereje.

2. A párt egyházpolitikája segítette az állam és az egyházak közötti kapcsolatok fejlődését, a belpolitikai stabilitás fenntartását, s hazai és nemzetközi elismerést váltott ki.

Az MSZMP központi és területi szerveinek irányításával alapvetően a szövetségi politika elveinek és nem egyszer deklarált céljainak szellemében folyt az egyházpolitikai feladatok végrehajtása. A párttestületek politikai irányító, koordináló munkájának eredményeként a párttagság és az apparátus körében a korábbinál egységesebb szemlélet alakult ki. A népfrontmozgalom és a helyi tanácsok bevonásával szélesedett az egyházpolitika megvalósításában részt vállalók köre. Új testületekkel bővült és intenzívebbé vált az egyházakkal folytatott együttműködés. Társadalompolitikai céljaink megteremtéséért és elfogadtatásáért a párt-, állami és társadalmi szervezetek vezetői rendszeresen széles körű és sokoldalú eszmecsere folytatnak egyházi személyekkel. Számos helyen azonban nincs rendszeres párbeszéd. Gyakran előfordul, hogy a párt tisztviselői nem elég felkészültek a dialógusra, a papok pedig esetenként elzárkóznak az együttműködéstől. A hazai pártközvélemény egy része nem érti az egyházpolitika fejlődési irányát vagy nem ért egyet azzal. A különböző indíttatású bírálók közül egyesek adminisztratív intézkedésektől várják a növekvő vallásosság visszaszorítását. Mások az állam és az egyházak közötti kapcsolatok teljes felszámolását, az egyházaknak nyújtott támogatás megszüntetését javasolják.

A pártban ma is vannak olyan vallásos emberek, akik nem tudtak vagy nem akartak teljes mértékben szakítani vallásos hitükkel. Meggyőződésüket elhallgatják, vallásukat titokban gyakorolják, s ez lelkiismereti konfliktusokat okoz nekik. A pártban jelenleg érvényben lévő és a szokásjog alapján kialakult adminisztratív szabályok szükségességével a párttagok és a hívők közül is sokan nem értenek egyet.

Az MSZMP ösztönzésére kibontakozó tudományos kutatómunka elősegítette az elméleti, gyakorlati szintű dialógus létrejöttét, felvetette a marxizmus és a vallás viszonyának újrafogalmazását. Az elméleti szintű dialógus eredményei ellenére nem nyert jelentős teret a párttagság körében a világnézeti tolerancia, a más világnézeti értékeink megbecsülése. A „harcos ateizmus” hagyományai még erősen hatnak, s ez sok esetben indokolatlan merevséghez, elzárkózáshoz vezet és csökkenti esélyeinket az összefogás erősítésében. Párttagságunk egy része ma is abban látja a marxista világnézet terjesztésének gyakorlati teendőit, hogy harcolnia kell a vallásos világnézet terjedése és az egyházak ellen. A társadalomban lezajló új folyamatok, egyházpolitikai elveink egyes elemeinek elavulása sürgetően veti fel az MSZMP egyházpolitikájának megújítását.

3. Az állami egyházpolitikai munka konstruktív viszonyt teremtett az egyházakkal. A felekezeti egyenjogúság érvényesítése, az alapvető hitéleti igény kielégítésének biztosítása és a vezetőkkel kiépített szoros együttműködés jelentősebb konfliktusoktól mentes helyzetet teremtett. A hívő állampolgárok vallásukat szabadon gyakorolhatják, a vallásosság nyílt vállalása az esetek többségében nem vezet hátrányos megkülönböztetéshez.

Az egyházak és vezetőik az adott politikai viszonyok között az egyetlen reálisan járható utat választva, kifejezték egyetértésüket a párt és a kormány politikájával. Az állammal együttműködve növekvő részt vállaltak belpolitikai célkitűzéseink megvalósításában, a szociális gondok enyhítésében, kulturális értékeink ápolásában, a műemlékvédelem és más, társadalmilag is fontos ügyekben.

Az egyházak nemzetközi tevékenysége segítette külpolitikai törekvéseinket. Következtesen foglaltak állást a béke megőrzése, a kölcsönös bizalom erősítése, a különböző társadalmi berendezkedésű országok közötti sokoldalú kapcsolatok fejlesztése mellett. Kapcsolataink erősödtek az egyházi világszervezetekkel, és a külföldön élő magyarság egyházi képviselőivel. Határozatlan emeltek szót a Romániában élő magyarok emberi, nemzetiségi jogairól. Hazánk az utóbbi években nagy jelentőségű egyházi világkonferenciák színhelye volt.

Az állam és az egyházak politikai együttműködésére épülő kapcsolata hozzájárult az egyházak működési feltételeinek jelentékeny bővüléséhez. Ugyanakkor a kapcsolatokat meghatározó – a korábbi évtizedekben hozott – rendelkezések és jogszabályok bürokratikus túlszabályozást okoztak és nagymértékű állami beavatkozásokra lehetőségeket vezettek. Ez a körülírás – az ügyintézés egyszerűsítő intézkedése ellenére – mindkét fél számára terhes, a gyakorlati együttműködés továbbfejlesztését gátló helyzetet teremtett. Emellett a társadalom demokratizálódásának folyamatai, az új, demokratikus jogokat biztosító törvényeink rövid idő alatt túlhaladták a gettós egyházakkal való kapcsolatok korábbi feltételrendszerét. A szövetség megőrzése az önállóvá és függetlenné váló egyházakkal a politikai pluralizmus viszonyai között, a jelenlegi formában és módszerekkel nem valósítható meg. Ezért feladatunk olyan egyházpolitikai viszonyok megteremtése, amelyek összhangban vannak a társadalom fejlődésével.

4. Az egyes egyházak és felekezetek vezetését jellemző fontosabb vonások az alábbiakban összegezhetők:

a) A katolikus egyházban az elmúlt két évben – halálózás és nyugdíjazás következtében – a Püspöki Kar jelentős mértékben átalakult. A Magyar Katolikus Püspöki Kar új elnöke [Paskai László] kész kapcsolataink továbbfejlesztésére, egyenrangú partneri viszony, az egyház felesleges korlátozásoktól mentes működése alapján. A Püspöki Kar egy kisebb része – köztük néhány új egyházi vezető is – az állam és az egyház viszonyában gyorsabban haladást, a korábbi egyházpolitika radikális átértékelését sürgeti. Az erőviszonyokban bekövetkezett változást jelzi, hogy a Paskai bíboros köré tömörült, a Püspöki Kar irányvonalát meghatározó csoport mellett jelen vannak és nyíltan fellépnek a korábbi egyházi pozíciók visszaszerzését igénylő erők is.

b) A történelmi protestáns egyházak vezetésében is nemzedékváltás történt. A személycserék időszakában itthon és külföldön egyaránt aktivizálódtak azok az erők, amelyek nyíltan bírálták a korábbi egyházvezetés politikai elkötelezettségét, esetenként antidemokratikus vezetési módszereit. Arra törekedtek, hogy a megválasztandó új vezetőkkel szemben a korábbiaknál határozottabban fogalmazzák meg a felkészek és a hívők igényeit. A megválasztott egyházi vezetők mind nehezebben és belső feszültségeket is vállalva igyekeznek megvédeni, illetve továbbfolytatni az együttműködés politikai irányvonalát. Hangot adnak azonban annak a meggyőződésüknek, hogy az állam és az egyházak közötti jó viszony hosszú távú megőrzését, hatékony részvételüket a társadalmi célkitűzések megvalósításában csak akkor tartják lehetségesnek, ha sajátos érdekeik teljesebben érvényesülhetnek, működési feltételeik tovább bővíthetnek. Az új protestáns középiskolák létesítésének nehézségei súlyos problémát jelentenek, veszélyeztetik a kormány szavahihetőségét. Az egyházvezetés aggodalmát fejezi ki a katolikus egyház növekvő szerepe, a protestantizmus általuk vélt háttérbe szorítása miatt. Az egyházkormányzás demokratizálódásának jogos igénye fokozta a személyi ellentéteket a vezetésen belül.

c) Az izraelita felekezet vezető testületében a több évvel ezelőtt kialakult válság nem oldódott meg. A világi vezetés részben életkora, részben a vezetési képességek hiánya miatt alkalmatlan a felekezet tevékenységének irányítására. Számításba vehető utánpótlásuk nincs. Éles ellentét feszül a világi vezetés és a rabbikar között. Megerősödtek a felekezeten kívüli bírálatok és támadások a Magyar Izraeliták Országos Képviselői ellen.

Elsősorban az értelmiség körében megélték az érdeklődés a zsidó nemzeti és kulturális hagyományok iránt. Ennek kielégítésére a felekezet csak részben volt képes. A zsidó származású értelmiségi fiatalok gondolkodásában az utóbbi időben előtérbe kerültek az identitás problémái. A társadalom egyes rétegeiben tapasztalható antiszemita megnyilvánulások nyugtalanítják a felekezet tagjait.

d) A kisegyházak (unitáriusok, ortodoxok), a Magyarországi Szabadegyházak Tanácsához tartozó és más vallási közösségek) helyzete rendezett. Az elmúlt időszakban működési engedélyt kapott a mormon és az iszlám vallási közösség. Hosszabb ideje folytatunk tárgyalásokat a működési engedéllyel nem rendelkező Jehova Tanúi Közösség és a szakadár csoportok vezetőivel, hogy megteremtődjenek az állami elismerés feltételei.

Valamennyi egyházra jellemző, hogy az alsópapság, különösen a fiatal lelkesek körében a generációs ellentéteken túl feszültséget okoz, hogy szerintük az egyházak vezetői nem minden fontos kérdésben képviselik hitelesen és kellő következetességgel egyházaik érdekeit. A hívők többsége ugyanakkor nem elégedetlen az állammal jó kapcsolatot tartó, közéleti szerepet vállaló papokkal.

Az egyházak – eddig kinyilvánított szándékaik szerint – a vallásosság növekedése ellenére sem kívánják a társadalomban meghatározó politikai erővé válni. Vezetőik mindmáig elutasították a különböző indíttatású politikai mozgalmak, alternatív szerveződések együttműködésre tett javaslatait. Alsóbb szinten azonban megfigyelhető a különböző alternatív szervezetekhez való csatlakozás.

Az egyházi vezetéssel szembenálló csoportok az utóbbi éveken fokozták aktivitásukat. Kölcsönösen keresik a kapcsolatokat az egyházon kívüli ellenzékkel, amely az utóbbi időben a társadalmi élet más területein számos legális fórumot (együletet, társaságot stb.) talált, s nem mondott le arról, hogy az egyházakon belül is bizást teremtsen magának. Egyházi szövetségeseinket az ellenük irányuló politikai támadásokkal szemben csak részben sikerült megvédeni. Az egyházvezetéssel szembenálló erők tevékenysége során keletkezett ütközések többsége egyházi keretek között maradt.

Az egyházak anyagi helyzetében jelentős különbségek vannak. A kisegyházak többsége nem szorul anyagi támogatásra, a katolikus egyház képes intézményeit – államszegély és külföldi egyházi segélyek igénybevételeivel – fenntartani. A legnehezebb anyagi helyzetben az izraelita felekezet, a református és evangélikus egyházak vannak. Változatlanul szükséges az egyházak anyagi támogatása. Növekvő fontosságú a közhasznú tevékenységi formák pénzügyi hátterének részbeni biztosítása (egészségügyi, szociális, kulturális munka, oktatás, tudományos kutatás, műemlékvédelem stb.). Megfontolandó a papok állami fizetés kiegészítésének fenntartása.

5. Az Állami Egyházügyi Hivatal munkája a társadalmi mozgások, folyamatok változásának függvényében rugalmasan módosult, fejlődött. A Hivatal tevékenységében a taktikai elemek fokozatosan háttérbe szorultak, s előtérbe került az érdemi politizálás, az állami szervek egyházpolitikai munkájának koordinálása. A Hivatal az állam és az egyházak közötti korrekt viszony kialakításában katalizátor szerepet töltött be. A Hivatal kezdeményezésére és vezetésével megkezdődött a lelkiismereti szabadságról és a vallás szabad gyakorlásáról szóló törvény előkészítése.

II.

Az MSZMP vallás- és egyházpolitikájának időszaki feladatai

A magyar társadalom demokratikus megújulásának, a politikai pluralizmus kibontakozásának szükséglete elengedhetlenül teszi az MSZMP vallás- és egyházpolitikájának újragondolását. Vallás- és egyházpolitikánkat oly módon kell átalakítanunk, hogy az elősegítse társadalmunk progresszív erőinek összefogását, bizalmat keltsen az MSZMP iránt azok körében is, akik nem fogadják el a párt által

képviselt világnézeti alapállás egyes elemeit, de társadalmi programjával egyetértének és gyakorlati megvalósításban aktívan részt vállalnak.

Annak ellenére, hogy a két – materialista és idealista – eszmerendszer kiindulópontja ellentétes egymással, a vallásos meggyőződés számos erkölcsi intenciója és személyiségszervező motívuma nem áll szemben a szocializmus és a kommunista mozgalom értékrendjével, erkölcsi felfogásával, szociális törekvéseivel.

A jövőben a párt vallás- és egyházpolitikájának kialakításakor a vallás- és lelkiismereti szabadságból, mint politikai megfontolásokról alól nem rendelhető emberi jogból kell kiindulni. Számot kell vetni azzal is, hogy a vallás, az egyházak létezése nem hatalmi, politikai kérdés, hanem a modern társadalom természetes világnézeti, eszmei, erkölcsi pluralizmusának egyik fontos tényezője.

A vallásosság megítélésében azt is számításba kell venni, hogy a hívő meggyőződés nem céljainkkal ellentétes párt- és platformszervező erő; hosszú távon a magyar többpártrendszerben nem a szóban forgó hívő és nem hívő megosztottság lesz a politikai mezőny alakításának egyik jelentékeny tényezője.

Alapvető jelentőségű, maradandó eleme a programnak az állam és az egyház szétválasztásának igénye. Szükséges azonban, hogy ez a továbbiakban ne csupán az egyházak „száműzését” jelentse az államiság közvetlen szférájából, hanem az állam „kivonulását” is az egyházak életéből. Szorgalmazni kell az ellenőrzés, befolyásolás, beavatkozás egyházpolitikai koncepciójának feladását, a vallási közösségek belső autonómiájának megvalósulását.

Az MSZMP-nek ösztönözni kell az 1948 utáni periódus kritikai felülvizsgálását, a sorozatosan – és nem csak az 50-es évek első felében – elkövetett politikai hibák és jogszerűtlenségek orvoslását. E feladat jövőre mutató legfontosabb része olyan alkotmány és vallásügyi törvény kidolgozása, amely hitelesen járulhat hozzá a „szabad egyházak szabad államban” elv megvalósulásához.

1. Az MSZMP elismeri mindazokat a tényleges értékeket, amelyeket a vallások, az egyházak és a hívő emberek kialakítottak és képviselnek a mai magyar társadalomban. Az MSZMP nem mond le világnézeti autonómiájáról, de a társadalmi progressziót elismerő hívő emberekben, egyházi személyiségekben, egyházakban fontos szövetségeit látja. Ezek alapján kell az MSZMP viszonyát kialakítani a hívő emberekhez.

2. A párttagság alapvető kritériuma nem lehet az, hogy az MSZMP céljaival egyetértő állampolgár világnézeti kérdésekben azonosul-e a párttal vagy sem. A párttagság feltételeit a politika szférájában kell meghatározni. Az MSZMP-nek így tagja lehet minden olyan állampolgár, aki az MSZMP programjával egyetért és elősegíti annak megvalósítását, világnézeti alapállásától függetlenül.

A világnézeti hovatartozás más pártok esetében sem valószínű, hogy mechanikus normává válna és persze arra sem lehet számítani, hogy a vallásos emberek valaha is meghatározó többségbe kerülhetnének a kommunista pártmozgalomban, kirekesztésük azonban elvileg értelmetlen, politikailag pedig alighanem már eddig is káros volt.

3. A változás új helyzetet hoz létre az MSZMP és a vallásos emberek viszonyában. A párt közvetlen kapcsolatba kerül a vallásos emberek egy részével, mint párttagokkal, tevékenységük kölcsönösen befolyást gyakorol egymásra. A hívő emberek e rétege nem szövetségi kapcsolatot alakít ki a párttal, hanem tagsági viszonyt. Ennek megfelelően az MSZMP-n belül a világnézeti meggyőződés a tagok magánügyévé válik. A vallásos embereket teljes jogú párttagokként kell kezelni, akikkel a párt nem szegényebb, hanem gazdagabb lesz. Az MSZMP-nek arra kell törekednie, hogy a különböző egyházak progresszív erői legyenek tagjai.

Ez az átalakítás több olyan problémát is megold, melyek mindeddig jelentkeztek a párttagok nem is szűk körében: nem vehettek részt aktívan egyházi szertartásokon, előre be kellett passzív részvételüket jelenteni, gyerekeik nem járhattak hitoktatásra stb. Mindezeket a korlátozásokat minden MSZMP-tag esetében meg kell szüntetni.

4. A párt vallás- és egyházpolitikáját világosan és egyértelműen el kell határolni az állami szervek működési mechanizmusaitól; e lépéssel párhuzamosan ugyanakkor törekedni kell arra, hogy az MSZMP és a hazai egyházak között új típusú, valódi egyenrangúságon alapuló párbeszéd bontakozzon ki – amint erre néhány kezdeményezés már ma is utal. Az egyházak és az MSZMP közötti kapcsolat kiegyensúlyozott alakítása érdekében feltétlenül lényegesnek tartjuk a rendszeres, legmagasabb szintű tanácskozási szervezését. Ez elsősorban a kölcsönös információcseré számára nyújtana lehetőséget.

5. Létre kell hozni egy marxista szellemű elméleti munkaközösséget, mely az új helyzetnek megfelelően szervezné és folytatná a hívők és marxisták elméleti dialógusait. Az elméleti munkaközösség a Politikai Főiskola keretei között, mint intézet végezné munkáját.

Az elméleti munkaközösség lehetővé tenné az MSZMP Központi Bizottsága számára az egyházzal való kapcsolatok differenciált szervezését. Feltételezhetjük, hogy a különböző egyházak eltérő módon fognak kapcsolatba lépni a különböző politikai pártokkal és szerveződésekkel, s ennek megfelelően az MSZMP-nek a különböző felekezetekkel való kapcsolata eltérő képet mutathat. A kapcsolatok konkrét elemzésen alapuló helyzetértékelésére épülhetnek.

Elengedhetetlen elméleti, kutatási tennivaló az elmúlt 45 év hazai egyháztörténetének objektív, egyházi és világi egyháztörténészek között elvi konszenzust teremtő földolgozása. Vallás- és egyházpolitikánk megújítása során nem tekinthetünk el attól, hogy szembenézzünk korábbi hibáinkkal, tévedéseinkkel; ezekkel el kell számolnunk, hogy a hívők és az egyházak fönntartásai, bizalmatlansága oldódjon az MSZMP iránt.

III.

Ajánlás az állami egyházpolitikai munka megújítására

Az új alkotmány, az alapvető emberi jogok törvényi szabályozása, a lelkiismereti és vallásszabadságról szóló törvény lényegesen módosítja azokat a kereteket, amelyek között az állami egyházpolitika betöltheti szerepét. A politikai intézményrendszer átalakításának részeként szükségszerűen vetődik fel az állami egyházügyi tevékenység reformja. Meg kell teremteni az állami egyházpolitika nyilvánosságát, létre kell hozni a társadalmi érdekegyeztetés demokratikus fórumát, amely alkalmat teremthet az állam és az egyházak közötti rendszeres párbeszédre. A jövőben is szükség van egy olyan intézményre, amely az állam egyházpolitikájának megvalósítójaként a politikai kormányzás eszközeivel működik. Megújításra szorul azonban szervezeti rendje, feladatköre és állami felügyelete.

Az állami egyházügyi munka központi és területi szervezeteinek felépítése

Javasoljuk, hogy a kormány mellett alakuljon meg az Országos Egyházpolitikai Tanács. A tanács a társadalmi konzultáció és érdekegyeztetés legfőbb szerveként és fórumaként működjön. Alapvető feladata a lelkiismereti szabadsággal, a vallás szabad gyakorlásával, valamint az egyházakkal kapcsolatban a társadalmat érintő kérdések megvitatása, az eltérő nézetek, érdekek egyeztetése. A tanács konzultatív testület, amelynek ajánlási joga van az egyházügyi kormányzás alkotmányos felügyeletét ellátó kormányfőhöz (államminiszterhez). Tevékenységében az egyházak, politikai pártok (társadalmi szervezetek) képviselői és az állami egyházügyi szerv vezetője vesz részt. A tanács elnöke a kormányfő (államminiszter).

Az állami egyházügyi szerv a kormányfőnek (államminiszternek) közvetlenül alárendelve működik, javasolt elnevezése: Minisztertanács Egyházügyi Titkársága. Javasoljuk, hogy az Elnöki Tanács és a kormány tegye meg a szervezeti átalakuláshoz szükséges intézkedéseket.

A Minisztertanács Egyházügyi Titkárságának feladata legyen:

- A lelkiismereti szabadság és a vallás szabad gyakorlásának jogáról szóló törvény végrehajtásával összefüggő feladatok intézése, az e tárgykörbe tartozó jogszabályok, megállapodások előkészítése, végrehajtásnak ellenőrzése és biztosítása;
- az egyházak és az állami szervek (minisztériumok, főhatóságok) közötti kapcsolatok koordinálása;
- az egyházi világközpontoknál, nemzetközi egyházi szervezeteknél, külföldi egyházaknál és más állami egyházügyi (vallásügyi) kormány szerveinél a magyar állam (kormány) képviselete, a kapcsolatok ápolása ezen szervezetekkel;
- az állam és az egyházak közötti megállapodások előkészítése, a tárgyalások lefolytatása, a kormány által az egyházügyekben tett intézkedések végrehajtásának elősegítése az állami és tanácsai szervekkel;
- az egyházaknak nyújtott államsegély és egyéb anyagi támogatás folyósítása, az egyházi alapítványi ügyek intézése.

Az Országgyűlés hozza létre Vallás- és Egyházügyi Bizottságát. A bizottság alapvető feladata a vallás- és egyházpolitikával összefüggő kérdések megvitatása, az állami egyházügyi szerv ellenőrzése.

A területi egyházpolitikai feladatokat a megyei (fővárosi) tanácsok szervezetében tevékenykedő megyei (fővárosi) egyházügyi titkárok végzik a helyi sajátosságoknak megfelelő felügyeleti rendben. Megyei (fővárosi) tanácsok – mint népképviselői szervek mellett – alakuljanak konzultatív, érdekegyeztető fórumként megyei (fővárosi) egyházpolitikai (egyházügyi) tanácsok.

IV.

A lelkiismereti szabadságról, a vallás szabad gyakorlásának jogáról és az egyházügyekről szóló törvény irányelveiről

Alkotmányunk – az állampolgárok alapvető jogairól és kötelességeiről szóló fejezetben – 1949 óta rendelkezik a lelkiismereti szabadságról és a vallás szabad gyakorlásának jogáról.

Ugyanakkor az alapjog teljes érvényesülését a jelenlegi szabályok nem biztosítják. A ma hatályos jogszabályok különböző történelmi időszakban születtek, és eltérő jogforrási szintet képviselnek. Gátolják az egyházak önállóságát, nehezítik az állam és az egyházak együttműködésének továbbfejlesztését.

A lelkiismereti szabadság és a vallás szabad gyakorlásának joga egymástól elválaszthatatlanok. Ezért a törvény határozza meg a lelkiismereti szabadság, a szabad vallásgyakorlás jogának tartalmát és az érvényesüléséhez szükséges garanciákat. Szabályozza az állam, az egyházak és vallásfelekezetek viszonyát, biztosítsa az egyházak és vallásfelekezetek autonóm működésének lehetőségét.

A törvény alapelvei

1. A törvény mondja ki, hogy mindenkinek joga van a lelkiismeret és a vallás szabadságára. Fogalmazza meg, hogy a lelkiismereti szabadság a vallásszabadságon túlmenően biztosítja az egyén számára a világnézet szabad, minden kényszerűl mentes megválasztását. E jog lehetővé teszi, hogy a különböző világnézetet valló állampolgárok és szervezeteik – köztük az egyházak – nézeteiket szabadon terjeszthessék és oktathassák.
2. Nyilvánítsa ki a törvény, hogy világnézete, meggyőződése, vallásos hite miatt senkit semmiféle hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg. Az állampolgárok egyházhoz, vallásfelekezetekhez való tartozását az állami nyilvántartások nem tartalmazhatják.
3. A törvény hangsúlyozza, hogy a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól. Az egyházak és vallásfelekezetek nem gyakorolnak állami funkciókat, az állam pedig elismeri és tiszteletben tartja függetlenségüket és autonómiájukat.
4. A törvény mondja ki az egyházak és vallásfelekezetek egyenjogúságát.
5. A törvény nevesítse az egyházakat és vallásfelekezeteket a társadalmi szervezetek – nem az egyesülési jog alapján minősülő – különös csoportjaként. Ismerje el jogi személyiségüket.
6. A törvény nyilvánítsa ki a szülőknek, törvényes gyámoknak azt a jogát, hogy kiskorú gyermekeik világnézeti neveléséről – beleértve a vallási nevelést is – döntsenek.
7. A törvény fogalmazza meg, hogy az alapjog gyakorlása során a különböző világnézeti, meggyőződésű állampolgárok magatartását a türelem, a humanista eszmék védelme és az alkotó együttműködésre irányuló cselekvés hassa át.
8. A jog gyakorlása nem terjedhet ki az állampolgári kötelességek teljesítése alóli mentességre.

Az egyházak, az állam és az egyházak viszonya

1. A törvény nevesítése az egyházügyi igazgatás központi és helyi szerveit. Határozza meg feladat- és hatáskörüket, valamint azt, hogy mely alkotmányos szervnek legyenek alárendelve.
2. A törvény szabályozza az egyházak, vallásfelekezetek állami elismerésének eljárását. Nyilvántartásba vételük alapfeltételeként kívánja meg, hogy kinyilvánítsák: működésük során tiszteletben tartják a Magyar Népköztársaság Alkotmányát és törvényeit.

Az egyház, vallásfelekezet állam részéről történt nyilvántartásba vétele a következő feltételekhez köthető:

- az egyház, vallásfelekezet rendelkezze legalább egy olyan alapközösséggel, amelynek minimális létszáma 10 fő;
- rendelkezzen szervezeti szabályzattal;
- az alapítók kezdeményezzék nyilvántartásba vételüket illetékes állami szervnél.

A nyilvántartásba vétellel a vallási közösség törvényesen elismert egyházzá, vallásfelekezetté válik. A nyilvántartásba vétel bírósági úton történik.

A nyilvántartásba vételt megtagadó okok:

- a) Tevékenységük az alkotmányos rendet, az alkotmányos jogszabályokat vagy mások jogait és szabadságát sértené vagy veszélyeztetné.
  - b) A nyilvántartásba vételre vonatkozó szabályok megsértése.
  - c) A nyilvántartásba vételt kérő egyház, vallásfelekezet elnevezése törvényesen elismert egyházat, vallásfelekezetet sértene.
3. A törvény az állami szuverenitás védelme érdekében mondja ki, hogy – az egyházak autonómiájának tiszteletben tartása mellett – azoknak az egyházaknak, vallásfelekezeteknek vezető tisztségei betöltéséhez, amelyek a magyar joghatóság alá nem tartozó szervek hatáskörében vannak, az államfői jogokat gyakorló testület vagy személy előzetes hozzájárulására van szükség. (Elnöki Tanács vagy köztársasági elnök, államelnök).
  4. A törvény mondja ki, hogy az állam anyagi támogatást nyújthat az egyházak, vallásfelekezetek számára, az állami támogatás általános szabályai szerint.
  5. Az egyes egyházak sajátosságaiból következő kérdésekben az állam és az egyes egyházak, vallásfelekezetek között – mint egyenjogú felek, szabad akarat kijelentésén alapuló szerződések – megállapodások köthetők. A megállapodásoknak a törvényen kell alapulniuk és azokat közzé kell tenni hivatalos lapban.

Budapest, 1989. március 14.

Andics Jenő
(Andics Jenő)

***

Szözszerinti jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1989. április 5-én megtartott üléséről

[...]

3./ Jelentés az egyházpolitika helyzetéről és javaslat megújításának feladataira.

Grósz Károly: Tessenek helyet foglalni. A Politikai Bizottság tárgyalja „Jelentés az egyházpolitika helyzetéről és javaslat a megújításának feladataira”. Előadó Andics elvtárs. Az ülésre meghívtuk Miklós Imre elvtársat, Sarkadi Nagy Barna elvtársat és Nuber István elvtársat. Mindegyiküket üdvözlöm és átadom a szót Andics elvtársnak.

– Andics Jenő: Köszönöm szépen. Tisztelt Politikai Bizottság! Az anyag elég részletesen tárgyalja az eddigi helyzetet és az előrelépés feladatait, ezért úgy érzem, hogy hosszabb bevezetésre nincs szükség. Annyit jegyeznek meg, hogy a napirendnek az indokoltsága tavaly ősszel került fel részben a pártértekezlet állásfoglalásából fakadó feladatok végrehajtásával összefüggésben, részben pedig azon belpolitikai folyamatok, nyilván, amelyek Magyarországon kezdtek kibontakozni. Október óta készítettük elő a napirendet az Egyházügyi Hivatallal közösen. Az Egyházügyi Hivatalnak elkészült anyagát, illetve a mi részanyagunkat a Társadalompolitikai Bizottság megvitatta. Ez az anyag a Társadalompolitikai Bizottságon kialakult vita eredményét tükrözi.

A vitában vetődött fel néhány kérdés, amelyek elsősorban arra vonatkoztak, hogy tekintünk át az elmúlt időszak történetét, ha nagyon röviden is, mert ez mindenképpen indokolt, másrészt felvetődött az egyházpolitika jövőjét tekintve mennyiben, milyen mértékben lehet indokoltnak tekinteni különböző szervezeti megoldásokat. Itt a társadalompolitikai bizottsági ülés vitájában is erőteljesen felmerült, hogy tekintettel arra, hogy milyen a mai helyzet, illetve az elmúlt évtizedek történetére, mindenképpen indokoltnak látszik, hogy az állami egyházpolitikai kérdésekkel kapcsolatban olyan szervezeti megoldások születnek, amelyek az állam számára fontos érdekek érvényre juttatását biztosítani tudják, nem eredményeznek magarahagyottságot, nem eredményeznek olyan folyamatokat, amelyek egymással ellentétes irányban bontakozhatnak ki. Tehát egy rendezettebb, biztonságosabb átmenetet tudnak biztosítani olyan körülmények között, amikor az egyházak belső életébe az állam minden beavatkozástól tartózkodik.

Itt a Társadalompolitikai Bizottság ülése alapján egyetlen szervezeti változatra született javaslat. De a Bizottságnak is az volt az álláspontja, hogy ez állami kérdés és több változatot is elképzelt. A bizottsági vitában még felvetődött, hogy ugyanilyen konstrukció, ami itt miniszterelnök mellett születik, ha létrejön a köztársasági elnöki intézmény, akkor mellette jöjjön létre. A Bizottság véleménye az volt, hogy egy változatot hozunk be, de ez volt a másik vitatott változat. Én ennyiben szerettem volna szóban kiegészíteni a betervezett anyagot. Köszönöm szépen.

Grósz Károly: Köszönöm szépen. Mielőtt megkérdezném, hogy kinek van kérdése, azt javaslom, hogy az állami munka szervezeti rendszerére vonatkozó részt ne tárgyaljuk. Ez a két szervezeti kérdés a 13., 14. oldalon felsorolt kérdések. Ezek ne képezzék a vita tárgyát. A Politikai Bizottság a politikai kérdésekben foglaljon állást, a szervezeti kérdéseket pedig az állami szakterületen érintett vezető testületek majd eldöntik. Ezután szeretném megkérdeznem, hogy kinek van kérdése? Tessék Szürös elvtárs, utána Nagy elvtárs.

– Szürös Máttyás: 12. oldalon van az 5. pont: Létre kell hozni egy marxista szellemű elméleti munkaközösséget. Elég sok bizottságunk, meg munkaközösségünk van. Nekünk van egy Társadalomtudományi Intézetünk. Nem odaváló lenne ez a téma? Hát ott létrehozni egy munkacsoportot, vagy valamit. Az egy marxista szellemű intézmény, ott kellene talán. Ez a kérdésem. (Grósz Károly: Marxista szellemű) Igen. Nagy elvtárs, (Grósz Károly: Kérdeztem csak, nem mondtam semmit)

– Grósz Károly: Nagy elvtárs.

– Nagy Imre: Két kérdésem lenne. Az első: az egyházpolitika az elmúlt hónapokban a politikai viták egyik elemévé vált, főleg az alternatív szervezetek, nem is általában az egyházpolitikát, inkább csak leegyszerűsítve, a hivatal részét emelték a politikai viták síkjára. Azt szeretném kérdezni, hogy van-e az osztályunk arra nézve elgondolása, stratégiája, hogyha ebbe az irányba, a javasolt irányban történik elmozdulás, hogyan lehetne ezekkel a gondolatokkal úgy a nyilvánosság elé kiállni, hogy ennek a politikai hasznát is be lehessen söpörni.

A másik kérdésem az a 18. oldal 3./ pontjával kapcsolatos, tehát a törvény irányelveinél egyházi vezetők, bizonyos egyházi vezetők kinevezésénél az előzetes hozzájárulási jog. Ennek ismerem a történelmi múltját. Azt szeretném kérdezni, hogy mi a nemzetközi gyakorlat, ebben.

– Grósz Károly: Kész? Tessék, Fejtő elvtárs.

- Fejti György: Egy, Miklós Imre elvtársnak tulajdonított rádióinterjúból értesültem arról, hogy a Néphadseregben az egyházak szerepet kapnának. Szeretnék érdeklődni, hogy mi az elgondolás?

- Grósz Károly: Köszönöm. További kérdés? Tatai elvtársnó.

- Tatai Ilona: Ötödik oldalon szerepel a kormányval kapcsolatban, hogy veszélyezteti a kormány a szavahihetőségét az új protestáns középiskolák létesítésének nehézségei. Ez mit jelent? Mikor ígérték? A következő a 6., a 8. oldalon: melyik helyzetben lévő felekezetelekről beszél az anyag. És azt mondja, megfontolandó a papok állami fizetés kiegészítésének fenntartása. Ezt csak ezek a nehéz helyzetben lévők, vagy mindenkinek van ilyen fizetés kiegészítése, aki nincs nehéz helyzetben, annak is? Köszönöm szépen.

- Grósz Károly: Köszönöm. További kérdések? További kérdés nincs. Nekem van. 11. oldalon: „az MSZMP-nek arra kell törekedni, hogy különböző egyházak progresszív erői legyenek a tagjai”. Ez a mondat engem zavarba hozott, mert, hogy üzemi tagépítő munkáról tudok, de hogy egyházon belül ilyen szervezünk, kétségeim vannak. Na, most zavarba jöttem. Lehet, hogy én nem értem, hogy mit kell itt tennünk. Ehhez szeretnék segítséget kérni. (Nyers Rezső: Nyilván el kell tűrnie) Igen. De azért az se harcol nagyon. Inkább, (Nyers Rezső: A Szovjetunióban még állítólag a pátriárka is titkos párttag.) Meg az elhárításé. Igen. Na. Ugyancsak azon a 11. oldalon van egy jelző, ami kicsit zavarba hoz, a 4./ pontban, hogy az MSZMP és a hazai egyházak között új típusú, valódi egyenrangúságon alapuló párbeszéd bontakozzon ki. A „valódi” miatt vagyok zavarban, mert én úgy tudtam eddig, hogy az utóbbi évtizedekben azért itt egy nagyon komoly minőségi átrendeződés ment végbe, és hogyha valahol, akkor ez a terület az, ahol azért egy szisztematikus munkának eredményeként alakult ki a partnerségi viszony. A 9. oldal legvégén lévő megjegyzés az számomra nem kérdés, de kicsit zavarba jövök. Csak szeretném tulajdonképpen megkérdezni, hogy igaz-e, hogy a modern társadalom természetes, világnézeti eszméi, erkölcsi pluralizmusának egyik fontos tényezője az egyház és a vallás léte. Hát én pl. Iránt nem tartom a modern társadalomnak. (Közbeszólás nem érhető) Tehát, ez több mint valószínű, de hát azért tettem csak szóvá, mert okmány és lehet, hogy nem értem, amit akarnak az előterjesztő elvtársak. Andics elvtársé a szó. És hát, ha akartok még valamit, esetleg a válaszadás jogán is kapcsolódjatok be.

- Andics Jenő: Az 5. pontban tett javaslat a marxista szellemi elméleti munkaközösségre, az tulajdonképpen a egyrészt a Lukács József halála után kialakult objektív ürre utal. Az az igazság, hogy az ő személye jelenlegi pillanatban nehezen pótolható, sőt egyáltalán nem pótolható. Itt több kutató dolgozik ugyan a Filozófiai Intézetben, de Lukács Józsefet nem tudják ebben helyettesíteni. Ugyanakkor a Politikai Főiskolán már a Lukács József irányította kutatásokban is kialakult egy olyan csoport, amelyek az egyházpolitika, vallásosság kérdéseivel foglalkoznak. Már két évvel ezelőtt az Egyházi Hivatal, a Politikai Főiskola szoros együttműködési megállapodást kötött olyan kutatások végzésére, amelyek a vallásosság hazai elterjedésével, annak okaival foglalkoznak. Ennek alapvető oka és indoka az volt, hogy ma a magyar egyházakutatók túlnyomó többsége, az empirikus kutatók többsége, vallásos. Pl. Tomka Miklós, aki az egyház elterjedését vizsgálja, de vallásos, tehát nincsenek saját iskoláinkból az egyházi kérdésekkel, a vallásossággal foglalkozó kutatók. Ez a csoport ott létrejött, erre bizonyos pénzeszközök is rendelkezésre bocsátottak, ezért kontinuitása ennek a csoportnak lenne, és itt látszik a legcélszerűbbnek kialakítani, a jelen helyzetben egy ilyen csoportot. Nincs bázisa jelen pillanatban tudásunk szerint a Társadalomtudományi Intézetben, személyi bázisa nincs. Sőt, tulajdonképpen még tradicionális, dokumentációs bázisa sem. Ezért javasoltuk a Politikai Főiskolát, ahol ma a legkézenfekvőbbben és a leggyorsabban kialakítható és fogadókészség is van rá. Amit én inkább magamtól megkérdeztem, hogy intézet végezte-e. Én azt javaslom, hogy fogalmazzunk szerényebben és erősitük meg a csoportot, de ne legyen ez intézet, mert egyelőre én magam sem látom, hogy itt ennek az intézetnek lenne objektív indoka. De úgy érzem, hogy a Politikai Főiskolán ez, az előzmények miatt, megfelelő helyen van.

A Nagy Imre elvtárs első kérdésére vonatkozóan: hát itt az Egyházi Hivattal kapcsolatos kérdésre azért nem válaszolnék, mert akkor ez a szervezeti problémákkal foglalkozó, mai tárgyalásból most kiesik. Mi egyébként azt szeretnék elérni, hogy ezekkel a kérdésekkel abban az elmúlt alkalommal elfogadott jövő évi vonatkozó részben már hangsúlyosan foglalkozzunk, mint az MSZMP egyházpolitikájának kérdéseivel, és terveznek a politikai propagandában is néhány lépést. Mi azonban azt javaslom, hogy a mai vitának függvényében tennék meg tulajdonképpen ezt a javaslatot, hogy tekintettel a kérdés horderejére, tekintettel arra, hogy az '58-as PB-állásfoglaláshoz, a '83-as PB-állásfoglaláshoz képest nagyon jelentős elmozdulásról van szó, hogy ezzel a témakörrel, ha a Politikai Bizottság úgy ítéli meg, foglalkozzon a Központi Bizottság önálló napirendként. Ezt akár a most, a legközelebbire nem, de utána következő ülésre, ha PB úgy ítéli meg, hogy az anyag van ilyen érett, előkészít, elő lehet készíteni. És a Központi Bizottság megfelelő nyilvánosságot kapna, és megfelelő kezelését jelentené a témának.

A legfontosabb kinevezésekhez való hozzájárulási jog nemzetközi gyakorlatával kapcsolatban azt mondanám, hogy az állami előzetes hozzájárulás a tőkés országokban általában nem gyakorolt. Ugyanakkor a tőkés országokban is jellemző, hogy belülről az egyházak saját jelölteket neveznek ki, illetve jelölnek és feszültségeket is okoz, ha a Vatikán nem ezek közül nevez. Most legutóbb pl. ilyen feszültség volt Kölnben a kölni püspöknek a beiktatásánál. Nagyon komoly helyi feszültségeket okozott és tulajdonképpen jelzi is, hogy csak a Vatikán és a helyi közösségekre bízva, ezek a folyamatok nem biztos, hogy adott esetben a német egyházi érdekeket megfelelően szolgálják, de ott nincs ilyen gyakorlat. A szocialista országok mindegyikében van ilyen gyakorlat. Ezekhez képest a miénk a legnagyobb körre kiterjedő és ezt a gyakorlatot jelen pillanatban a Vatikán elfogadja. Ez ellen a Vatikánnal ellentéte nincs, tehát hogy a legnagyobb körre vonatkoztatva ez fennmaradjon, az a nemzeti szuverenitásra hivatkozva úgy tűnik, ez semmi nemü politikai problémát nem okoz és a Vatikánhoz fűződő kapcsolatokat sem terhelné.

A Néphadseregben az egyházak kérdésére én Miklós Imrénél adnám át a szót, mert ő interjújáról volt szó. Én csak annyit jegyeznék csak meg, hogy én nehezen tartanám elképzelhetőnek a gondolatát is a tábori pap intézményének, amit én nem hiszem, hogy nekünk a mi néphadseregünkben vissza kell hozni. Itt fellehetőleg, amiről beszélgettünk, a lelki gyakorlati lehetőségek tételének a lehetőségeiről van csak szó, de nem a tábori pap formájában. De majd Miklós Imre elvtársnak oda, átadnám a szót. (Grósz Károly: szeminarium...)

A fizetés kiegészítéssel kapcsolatban: ma általában kapnak az egyházak az államtól papi fizetés kiegészítést, tekintettel a papok alacsony jövedelmére. Tehát ez a mai gyakorlatnak tulajdonképpen szerves folytatását jelentené. Ebben nincs eltérés.

Az új protestáns középiskolákkal kapcsolatban Miklós Imre elvtárs néhány részletkérdésről tud beszélni. Én azt mondanám, hogy itt most már két-három éve hát eléggé vajdú állapotban van a középiskoláknak a rendezése. Utalnék Sárospatakra, ahol úgy tűnik, hogy sikerül megegyezésre jutni, de egyelőre az, hogy milyen egyházi iskolák kerüljenek vissza volt helyükre, hogyan, milyen feltételekkel, milyen anyagi kondíciókkal, visszaküldjenek-e, a különböző egyházak mellett hány iskolát jelentsen. – ez ma a legkomolyabban vitatható kérdések közé tartozik, és én azt hiszem, hogy rendkívül egyszerűen nem eszélhető, itt komoly alkufolyamatokat kell folytatni. TI. az egyik egyháznak adott lehetőségek mértéke minden más egyházzal való tárgyalási pozíció is behatárol és befolyásol. Ezért rendkívül kényesen kell megítélnünk, hogy melyik egyházzal kapcsolatban milyen lépéseket teszünk, mert valamennyi összes többi egyház viszonyában gondokkal, illetve következményekkel járhat.

Grósz elvtárs kérdésére, hogy az MSZMP-nek arra kell törekedni-e, – elnézést kérek a megfogalmazásért, – mi csak arra gondoltunk, hogy legalább arra törekedjünk, hogy nehogyan más, szóval, a progresszív gondolkodású emberek legyenek. Semmi mást. Át kell alakítani a megfogalmazást.

Nem kell törekednünk arra, hogy az egyházi körökben gyűjtünk tagokat. Ez az előterjesztői váskág, amikor a szándékban nem veszi észre, hogy nem ugyanaz jelenik meg a tartalomban.

Az MSZMP és az egyházak közötti párbeszédnek azért nagyon jelentős ellentmondásai vannak, ha az MSZMP-t nem a Központi Bizottság és a Politikai Bizottság, hanem a szervezeti egészének szintjén értjük. És itt sajnos, helyi szinten, megyei szinten sokszor községi szinten, ennek nagyon komoly feszültségei jelentkeznek, és nem lehet azt mondani, hogy köztük a viszony egyenrangú. Sőt, vannak olyan példák is, amikor kimondottan hatalmi küzdelem folyik, és még vezetői temetésekénél is nem megy el az MSZMP képviselője jeles helyi vezető halálára, ha egyházi temetés van. Tehát ezek az MSZMP egészének szintjén nem megoldottak. Ugyanakkor nem tartottuk célszerűnek, hogy az anyagban elkülönített tegyünk az MSZMP különböző hierarchikus szintjei között.

A modern társadalmak és az egyház kapcsolata azért lett itt tulajdonképpen csak kiemelve, mert mi hosszú ideig tart tartottuk, hogy a társadalmi fejlődéssel a vallásosság társadalmi gyökerei háttérbe szorulnak, ugyanakkor szemmel látható, hogy az európai, sőt nem csak az európai modern, kimondottan fejlett társadalmakban a vallásosság más módon is jelentkezik, de újra él. Nem lehet tehát azt mondani, hogy egyfajta társadalmi haladással az egyházak szerepe jelentős mértékben háttérbe szorulna, még akkor sem, ha a tradicionális társadalmakhoz képest más a vallásosság kifejeződési formája. Megvizsgáljuk, hogy hogyan lehetne ezt tartalmilag így érthetővé formálni, de csak erre az egyetlen összefüggésre gondoltunk. A különböző iszlám és egyéb más vallások szerepét nem szeretnénk volna ebbe beemlíteni. Köszönöm szépen.

- Grósz Károly: Köszönöm. Esetleg tessék, Miklós elvtárs.

- Miklós Imre: Köszönöm szépen. Az egyházi kinevezésekkel kapcsolatban először: a Vatikánnal kötött részleges megállapodás 1964-ben de facto elismeri ezt a jogát a magyar államnak. Nálunk ezt tehát jogilag egyezménybe foglalták. Elfogadott gyakorlat. Más szocialista országokban is igénylik ezt, de nincs ez így jogilag rendezve. Más, nem szocialista országokban is kialakultak a gyakorlatok, s az egészen más szisztema szerint történik, esetenként más és másképpen, nyilvánvaló, hogy mióta államvallások vannak Angliában, Svédországban, vagy egyéb helyeken ez a kérdés nem merült fel. Maga az államfő az egyháznak a feje is. Tehát egészen eltérő gyakorlat van a szocialista országok és a kapitalista országok között egyaránt. Nálunk ez a kérdés rendezett, tudomásul veszi a Vatikán, hogy a püspöki kinevezésekhez szükséges a Népköztársaság Elnöki Tanácsának a hozzájárulása. Ez benne van a jegyzőkönyvben. A Néphadsereggel kapcsolatos interjú: tényleg elhangzott ez az interjú, én annyit mondtam, hogy minden kérdés megvizsgálható, tehát eleve nem mondtunk egy kérdésre nemet, de nagyon nehezen tudnám elképzelni ennek a kivételését, hiszen, ha jól emlékszem ebben a témakörben maradtam, annyi egyház van Magyarországon és ezeket mi egyenrangúknak tudjuk elképzelni. Már csak gyakorlati szempontból is szinte kivétel nélkül látszik az, hogy ezt meg lehessen oldani. Vagyis nem zárkoztam el attól, hogy megvizsgálható egy ilyen kérdés, de a válasz vége az volt, hogy ez gyakorlatilag kivihetetlen. De nem voltam illetékes, hogy a honvédség helyett nyilatkozzam benne. Ennyit tudok erről mondani.

Az államszolgálat kapcsolatban, a papoknak nyújtott államszolgálat. A korábbi években, évtizedekben az Állami Egyházi Hivatal személyesen küldött államszolgálatot minden papnak. Ezt a rendszert megszüntettük a '80-as évek közepén, s azóta a papoknak nyújtott államszolgálatot valamennyi egyházkerület, illetve egyházmegye püspöke kapja meg, s az ő belátása szerint osztja szét. Vagyis megszünt az a gyakorlat, amikor az Egyházi Hivatal közvetlenül nyújtott államszolgálatot a papoknak, hanem az államszolgálat arányos részét átadva az illető egyházi vezetőnek, ő osztja szét a saját belátása szerint. Úgyhogy ezzel kapcsolatban merült fel, hogy ennek a megszüntetés helyett nem lenne-e jobb, ha nem állam, papi államszolgálat lenne az államszolgálat összege, hanem az egyházak szociális, kulturális, és egyéb tevékenységének a támogatására. Ezen vita van közöttünk is. Ez eldöntendő kérdés. Nézetem szerint ez a gyakorlat, amely jelenleg van, ez megfelel az egyházaknak is és a mi szempontunkból is.

Ami az iskolákat illeti, kétségkívül van zűrzavar. Amikor a lutheránus egyházzal a Gorkij fasori ügyben megállapodás született, azt hiszem, jobban figyelembe kellett volna vevőjük, hogy ennek következményei lesznek. Ott meg lehetett oldani, mert nem egy működő iskolát kellett felszámolni, hanem egy intézetet, amely azóta is tart még, és még ma se biztos, hogy jól meg tudják oldani. De mindenesetre alapvetően más a helyzet, mint azokban az épületekben, ahol jelenleg is állami oktatás folyik. Ezért a református egyháznak a jogos igényét, hogy ti. hasonlóan bíráljuk el, mint a lutheránusokat, nehezebben tudjuk gyakorlatilag kielégíteni, mert itt működő iskolákat kellene felszámolni, vagy helyette építeni a lutheránus egyháznál, ahol nem kellett egy iskolát felszámolni. Ebből fakadnak a zavarok, ellentmondások. Úgyhogy mi elvállaltuk, vagyis a kormány elvállalta ennek a jogosságát, de nem tudjuk egyelőre teljesíteni. Ennek volt legutóbb egy következménye, hogy volt egy találkozás a református egyházzal és ott kialakult egyfajta konszenzus, ami szerint ezt az egyetlen iskolát úgy lehet majd megoldani, hogy először 90-ben közösen indítanak a Móróc Zsigmond Gimnáziumban valamilyen első osztályt és majd egy néhány éven belül lehet megteremteni azt az anyagi feltételt, amely szerint építenek egy új iskolát, hogy felszabaduljon a és a mai Móróc Zsigmond Gimnázium. Pillanatnyilag ez a helyzet. A többi iskolákra a református egyház a másik háromra, ami nekik jogos igényük, nincsenek felkészülve, hogy megcsinálják onmaguk se, ha most éppen ki tudnánk üríteni három iskolát, akkor sem tudnák megcsinálni.

Ami a partneri viszonyt illeti, én egyetértek azzal, ami itt elhangzott erről. Azt hiszem, hogy azért valamivel jobb a helyzet alsóbb szinteken is. Én nem azt mondom, hogy jó a helyzet, de a korábbihoz képest jobb a helyzet. Megyei szinteken, még bizonyos városi szinteken is a párt-, állami szervek, Hazaifas Néprönt szerveknek az egyházakkal való foglalkozása és törődése a partneri viszony kialakítása területén javult a helyzet, bár kétségkívül igaz van az Andics elvtársnak, hogy jócskán van itt tennivaló a különböző helyzeteken, a különböző körülményektől függően, főleg alapszervezeti, helyi szinteken, hogy ez tényleg kielégítőnek mondható legyen. Azonban én azt hiszem, hogy az elmúlt években nemcsak felső, hanem középszinteken is lényeges a fejlődés. Azzal együtt, hogy én sem tartom kielégítőnek.

lényeges változtatásra mindenki rámutatott, én még többre szeretnék. Ez a lényeges változtatás az, hogy a párttagra rá kell bízni a lelkiismereti szabadságát mindaddig, amíg valamilyen határon nem megy túl, ami politikai érdekeinket sérti, és esetleg zavarja a területen a párt és a tömegek kapcsolatát. Ezt jól végig kell gondolni, de ebben a kérdésben világos, hogy nekünk kell elsősorban változtatnunk, mert az egyház nem volt olyan kemény a párttag hívójével szemben, mint amilyen mi kemények voltunk esetleg hívó, vagy netalántán valamilyen szerencsétlen szituációban egyházi rendezvényre került párttaggal szemben. Ez, hozzá kell tenni, hogy nehéz lesz feloldani, különösen ahol azért a veteránoknak jelentős szavuk van. Hiszen bennük meggrózdított, hogy a kommunista magatartás egyik mércéje, hogy nem köszön a papnak, nem szereti a vallásosakat, mert az különben is ópium. Úgyhogy ez a pártban belül gondot fog nekünk okozni és azoknál a funkcionáriusoknál is, akik eddig nagyon belenevelődtek abba, hogy rá vagy bízva, hogy meghatározott, több száz, vagy ezer párttag magatartását az egyházzal kapcsolatban.

A másik, ahol változtatni kell ez, hogy eddig zömmel és elsősorban az államon keresztül voltunk kapcsolatban az egyházakkal és az államban volt a párt egyházpolitikájának az érvényesítése. Lefeljebb a megyei pártbizottságokig jutottunk először ugye a legmagasabb szintű találkozóinkig, aztán megyei bizottságokig. Lefelé nem nagyon volt ajánlatos és nem is nagyon jöttek azért össze. Hát még, a jó néhány helyen még azt is megdondolták, hogy a Népfrontban azért betölthet-e fontos szerepet a pap, mert akkor lehetőséget kap legálisan egyházi tevékenységre is. Ez most megváltozik, ugyanis nemcsak az egyházat és az államat kell elválasztani egymástól, hanem bizonyos fókát a pártot és az államat is. Sőt, akkor ez kiegészül azzal, hogy nekünk közvetlenebbül kell építeni az egyházzal kapcsolatot végig, minden területen. Úgy, mintha egy másik politikai intézménnyel igyekeznénk kapcsolatba lépni. Ez nem azt jelenti, hogy minden párttagnak legyen hívó barátja, bár az sem rossz, ha egyesek a hatás és nem fordított, de azt, hogy a pártitkárnak beszél, kivéve azt, akit abszolút reakciónak, vagy prédikálásában uszítónak tartanak, azt a papot kivéve az nem baj, hogyha a pártitkárnak kapcsolata lesz ezekkel. Ezt is nehéz lesz végigvinni, mert azért, – mondjuk meg, – jó néhány helyen műveltségbeli különbségek is vannak. Hát ilyenkor segít, mondjuk, egy értelmeségi pártvezetőségi tag, akit meg lehet bízni ilyen kapcsolattal, vagy rendszeres beszélgetéssel, de ezt nekünk át kell gondolni. Tehát közvetlen, itt nem annyira minket kompromittál most már, hogyha egyházi kapcsolataink lesznek.

A harmadik, hogy eddig mi arra törekedtünk, hogy a különböző egyházak törekedjenek megegyezésre, meg egységes fellépésre, meg üljének együtt. Énszerintem az államnak ezt tovább kell folytatni. De mi, mint párt, vegyük tudomásul a különbséget. Ne szítsuk, csak vegyük tudomásul a különbségeket, hogy vannak különbségek. Van, ami most, ugye, többen említették, hogy a katolikusok előre törése. Még szerintem nem akkora a veszély, csak néhány gesztust kaptak a katolikusok és ez megzavarta a többieket, mert ők is szeretik, hogyha gesztust kapnak. Másrészt meg az együttműködőket azért most belülről feszítik, és azok azért sajnálják, hogy nem kaptak ugyanakkora gesztust. Még erről majd pár szót szólok.

Tehát az egyházak közötti különbséget anélkül, hogy mi rájátszanánk, a különbségekkel azért tudnunk kell gazdálkodni.

És harmadik, vagy negyedik, hogy az egyházakon, tehát minden egyházon belül is, áramlatok keletkeznek, feszíteni fogják a régebbi vezetőket, az együttműködőket, megpróbálják kompromittálni őket. Mi nem tudjuk, mint párt, megvédeni, mert az maga a kompromittálás, de azt tudni kell, hogy a fiatalokkal is érdemes, és a fiatalokkal is szükséges dolgozni a továbbiakban.

Számolnunk kell, – azt hiszem, ez az ötödik, – a hitre spekuláló politikai szervezetekkel, különösen, hogyha a párt is úgy jelenik meg: Isten, Haza és Szabadság, – ha jól emlékszem. Szóval ezt nem szabad engedni kisajátítani, hogy szembe lehessen bennünket állítani, és éppen ezért kell elsősorban a pártban belül megmagyarázni, hogy miről van szó, hogy a hitre spekuláló lehet, hogy néhányszor az egyház is igyekszik majd elhatárolódni egyik-másik ilyen mozgástól, mozgalmától, másrészt, hogyha valamelyiket nagyon megtámozza, azt azért észre fogjuk venni a későbbiek folyamán. Tehát erre külön figyelmet kell fordítanunk, ezzel külön kell törődnünk.

S végül: kell-e önálló napirend a KB elé? Ez nagyon megfontolandó, de kell. Viszont ebben az esetben, amikor 4-5 oldal olyan veretes szövegre lesz szükség, nem biztos, hogy ez arra jó. Tehát ott nem nagy jelentés kell, amit ha közzéteszünk, akkor, ha szétszedik, szétboncolják, akkor se találjanak benne olyan ellentmondást, hogy mi hátsó szándékból tárgyaltuk ezeket a kérdéseket, ezeket a dolgokat. Úgyhogy itt inkább az alá kell rendelni, hogy mikor vigyük Központi Bizottság elé, hogy készüljön el az a veretes szöveg, amit teljes mértékig tudunk vállalni. Tehát magát az állásfoglalást énszerintem ide vissza kell hozni abból a szempontból, hogy tükrözze szinte tökéletesen – ez lehetetlen, de szinte tökéletesen tükrözze – az álláspontunkat az egyházhoz és a hitbe, illetve az egyházhoz és a hívókhöz való viszonyunkban.

Végül, ez csak oldalról megjegyzés, hogy azért kell valamiféle grémium a párbeszéd kezelésére, mert tényleg egy emberre épült. Eddig próbálkoztunk különböző módon, a párbeszéd leült. Párbeszédre pedig szükség van, sőt, egyházi vezetők is emlegetik, hogy most, az új helyzetben pedig éppen egy jó hagyományt kellene folytatni, kiszélesíteni, s ezért szükséges valamilyen grémium, mindegy, hogy hogy nevezzük, csak legyen egy 3-5 tagú csoport, amelyek tud ezzel foglalkozni és kezelni tudja az egészét. Most már az sem baj, hogyha ez kötődik közvetlenül a párthoz. A párbeszéd mindig is kötődött, nem állami keretekben zajlott, hiszen azért volt párbeszéd.

- Grósz Károly: Köszönöm szépen. Tessék Gyenes elvtárs.

Gyenes András: Néhány szót szeretnék csak a 11. illetve a 12., 10. és a 11. oldalon leírtakkal kapcsolatban mondani. Hát először, bár nem került el itt most fel, de időnként fel-, felmerül, hogy tulajdonképpen ugye vallásos emberekhez való viszonyunk kérdésének egyetlen gazdája lenne ebben a pártban a KEB. Hát én azt hiszem, hogy igaztalan volna egy ilyen megállapítás, mert ezt nem a KEB alakította ki, ezt a viszonyt, ameddig érvényben volt. Ezt a párt alakította olyanná, amilyen volt. A KEB az ezen belül végezte a maga dolgát, annak a felfogásnak megfelelően, ami uralkodott.

Ennek előrebocsátásával, én nagyon örülök annak, amit a Berecz elvtárs most elmondott, hogy hát ezeknek a kérdéseknek, amik itt meg vannak fogalmazva, nagyon pontos megfogalmazására lesz majd szükség, már a KB elé is, de még inkább kifelé, a nyilvánosság felé. És azt hiszem, hogy így, ebben a formájában a szöveg nem a legjobb arra, hogy most valamelyikünk kézbe vegye, és ennek alapján elmagyarázni a párt viszonyát a vallásossághoz, vagy a vallásos emberekhez, vagy azoknak a helyét a pártban belül.

Én egyetérték alapján véve azzal, ami itt le van írva, de mégis pontosítani tartom szükségesnek. Hát maga az a tény ugye, hogy a párttagság alapvető kritériuma nem lehet az, hogy az MSZMP céljával egyetértő állampolgár, világnézeti kérdésekben azonosul-e, vagy nem. Ez helyes. Mint, ahogy helyes az is, hogy a párttagság feltételeit a politika szférájában kell meghatározni. Utána én nem sokat magyaráznék, hanem ehhez ragasztanám hozzá azt, ami itt még le van tömörítve írva, nevezetesen azt, hogy a világnézeti meggyőződés a tagok magánügye és ehhez hozzátennem azt is, hogy természetesen azt jelenti, ami itt a 11. oldal 2. bekezdésében a szertartásokkal kapcsolatban meg van fogalmazva. S nem magyaráznám túl a közvetlen kapcsolat, tehát a pártnak a vallásos emberek egy részével, meg nem magyaráznám túl azt sem, hogy ez tagsági viszony, nem szövetséges viszony, mint ahogy azt se magyaráznám túl, hogy a vallásos emberek teljes jogú párttagként kell kezelni. Ha elvileg meghatározom, hogy milyen alapon veszem fel a pártba, akkor a többit én azt hiszem, hogy nem kell különösebben magyaráznunk azért se, mert hát lehet, hogy én nem tudok jól olvasni, de ami itt azzal kapcsolatban le van írva, hogy egyenjogú tagként kell kezelni, és a többi, vagy teljes jogú tagként, ez már maga megkülönböztetést jelent. Én úgy értem, hogy akkor nyilván kell majd tartanunk ugye a vallásos párttagokat, és vigyáznunk kell arra, hogy a teljes joguk érvényesüljön a pártban belül. Azért veszélyes belemenni ezekben a dolgok, ezekben a magyarázatokba. Le kell egyszerűsíteni a dolog lényegére. Nem lesz könnyű azon okoknál fogva sem, amit a Berecz elvtárs elmondott. Mindenütt vannak veteránok, akik úgy nőttek fel, évtizedeken keresztül ezt a felfogást vallották, amit vallottak, talán még a KEB-ben [sem] lesz olyan egyszerű ennek a kérdésnek a teljes megértése. Meg fogják érteni, mert azért felkészült emberekről van szó, de megszoktak bizonyos dolgokat az illegálitás idejéből, a későbbiekből. Amellett én megmondom, hogy nem fogalmaznék ilyent, mert ezt már nem tudnám a KEB tagokkal elfogadtatni, hogy a párttag közvetlen kapcsolatba kerül a vallásos emberek egy részével, mint párttagokkal, tevékenységük kölcsönösen befolyást gyakorol egymásra. Hogy kell ezt érteni, vajon? (Nyers: Kicsit meredek.) Hát igen meredeknek tűnik így, első hallásra, és arra gondoltam mindjárt, hogy mit fog ehhez majd szólni majd a veteránok egy része, a (Grósz: mondjuk a KEB-ben) A KEB-ben, vagy a KEB-en kívül. Én értem, hogy persze, hogy hatást gyakorolnak egymásra, de mi ne hirdessük, és ne tűzzük zászlónkra, hogy most bejött vallásos ember a pártba, [!] és neked nemcsak jogod, tán még kötelességed is, hogy hatást gyakoroljál erre a megrogzított materialistára. (Andics: nem világnézetre vonatkozik, erkölcsileg) Erkölcsileg. Jó. De hát az erkölcsöshöz mindjárt társulnak egyéb, a vallással, meg egyházzal kapcsolatos fogalmak, tulajdonról kezdve és így tovább, meg itt szóba került már ugye az egyházak történelmi múltja, hovatartozása (Nyers Rezső: szövetséges) (Grósz Károly: Ne loj elv alapján.) Igen. Ebben igen. Én ezeket a szövegeket elkerültem, – ezt akarom mondani. Mert ezek sok buktatót rejtenek magukban. Nehéz elfogadtatni egyébként nemcsak a mi materialistáinkkal, lehet, hogy még az egyház, hogy mondjam, a vallásos meggyőződésű emberek egy részével is, ha ebben a tálalásban kapják.

Tagok, tagok, legyenek tagok, menjenek el a temetésre, templomba, mit tudom, hova. Nem raknám hozzá, szabad, hogy mondjam?, szóval [az] iskolai hittanbeiratás dolgát és egyebet. Nem kellene ezt különösebben propagálni. Elrendezheti a párt ezt a dolgot, ott, ahol el kell rendezni. Azt hiszem, hogy nem kellene hirdetni. Köszönöm.

- Grósz Károly: Köszönöm. Tessék parancsolni. Senki többet? Hát akkor azt javaslom, hogy fogadjuk el az előterjesztést. Ez egy körültekintő, gondos anyag, a politikai elemek mind jelen vannak, amire szükségünk van. Azt javaslom, hogy elvileg foglaljunk abban állást, hogy Központi Bizottság elé vigyük a témakört, de ez az anyag így persze nem alkalmas központi bizottsági előterjesztésre. Miért javaslom, hogy legyen belőle központi bizottsági napirend? Először azért, mert a pártban belül ezt a változást, az új szemléletet, az új szellemiséget, amit el akarunk fogadtatni, ehhez kell a testület súlya, presztízse, tekintélye és hogy lássák, hogy ez egy végiggondolt politikai elhatározás.

Másrészt azért is gondolom, hogy Központi Bizottság elé kellene vinni a napirendet, mert ez alkalom arra, hogy itt is kifejezésre juttassuk azt a szándékunkat, hogy az állam és az egyház közötti, az állam és a pártrendszer közötti szereposztást tovább akarjuk vinni. Én ezt jó anyagnak tartom, mert ugye, az állami egyházpolitikáról minden partnerünk tudja, hogy az a párt politikája. Ez nagyon szorosan összefonódott az elmúlt évtizedekben. Hát egész addig, olyan mértékben, hogy hát nem egyszer személyesen Kádár elvtárs közvetlenül ezekkel a kérdésekkel is foglalkozott. Na, most, én ezt nem valami hibaképpen mondom a korábbi időszakot illetően, mert azért a mi magyar gyakorlatunknak ez egy nagyon kiemelt, nemzetközileg is elismert területe volt. És sok minden hibát elkövetünk az elmúlt évtizedek alatt, de azt hiszem, hogy alapvetően az egyházpolitikánk az jó irányba ment, körültekintő volt, humánus. Ez természetesen nem zárja ki, hogy az ember ül, és utólag, visszagondolva nem lehetne találni olyan pontokat, ahol mondjuk az élet nem igazolta megítélésünket akár egyes személyekről, vagy egy lépéssel szemben. Itt egy rendkívül körültekintő egyházpolitika és egyházpolitikai gyakorlat volt az utolsó 20-25 évben. Én azt hiszem, hogy inkább az '56 előtti időszak az, amit nekünk ebben meg kell tagadni és nem az '56 utáni időszak. Mert azért itt ez egy fokozatosan építkezett és sok minden olyan tényező is szerepet játszott, hogy első pillanattól kezdve nem lehetett kristálytisza, mert fel kellett oldani azt a jogos elítéléleteket, amelyek korábban voltak. És nem akarom ezt túlrágogni, csupán azt szeretném jelezni, hogy arról meg vagyok győződve, hogy a magyar egyházpolitikánk szerepe volt abban, hogy a Vatikán és a szocialista világ közötti kapcsolat – én mondjuk ezt a református relációban ezt nem éreztem ennyire így, de a Vatikán és a szocialista világ közötti viszonyának az alakulásában ennek volt szerepe.

Na most ugyanakkor az valóban változás, hogy mi ezzel az új politikai gyakorlattal, ami a többpártrendszer viszonyai között fog kialakulni, az egyház politikái tevékenységét is új alapokra kell helyezni. Tehát itt a párt és az egyház, és az állam közötti szereposztásból azért más szerep vár az államra és mást kell a pártnak kialakítania. És ezt bizony központi bizottsági szinten kellene megfogalmazni.

Na, most arra azonban nagyon kellene vigyázni, hogy – és én ezt nagyon lényegesnek tartom, itt utalás történt rá, – mi változtatni akarunk, de nem fordulatot akarunk elérni. Mi sok területen akarunk fordulatot elérni ebben az országban, itt ne fordulatot tűzzünk ki célul, hanem a változó körülmények, a változó viszonyokhoz való alkalmazkodásban töltünk be kezdeményező szerepet és ez lehet az, amivel mi a politikához hozzájárulhatnánk, ha mi ebben kezdeményező szerepet töltenénk be.

No, ebből következik, hogy az anyagnak mentesnek kellene lenni azoktól a részeketől, amelyet ez a jelentés tartalmaz. Pl. az egyházakon belüli állapotok, meg viszonyok. Hát mondjuk, itt az izraeli egyházzal enyhén szóva tisztességesen lehúzza ez a jelentés a vizes lepedőt. Így is van, én tudom, nem, nem, nem, nehogy félreértsék. Hát ezt nem feltétlenül kell, mondjuk, egy KB szinten csinálni. Nálunk ilyen állapotokért egy pártbizottságot fel szoktak oszlatni, vagy legalábbis egy modern kommunista pártban is. Tehát – és hát ez régi, ez a konfliktus, ami ott van, – tehát mondjuk ezzel nem kéne, hanem politikai kérdésekkel kéne odamenni és azokkal az új megközelítést igénylő szemlélettel, ami a pártmozgalom számára bátorítást ad abban az irányban, amit Berecz elvtárs itt nagyon világosan és egyértelműen megfogalmazott.

Én is csak emlékeztetni akarok rá, hogy amit itt jelen lévők mindnyájan tudnak, hogy ez egy nagyon érzékeny terület, tehát itt nagyon nagy körültekintésre van szükség, ezért valóban egy kimunkált elvi állásfoglalásra van szükség, vagy politikai állásfoglalásra és egy olyan előadói beszédre, amely meg ugyanakkor a társadalomnak szól. Mert ott tudjuk megteremteni azt a publicitást, amire nekünk szükségünk van ennek a változásnak a társadalmi elfogadtatásához és jelzéséhez.

No, ebből ered rögtön akkor, hogy annak ugye, hogy is mondjam, agitatívnak kell lenni. Tehát nem a bolshevikokhoz szólnunk, hanem a széles társadalmi közvéleményhez szólunk, és itt helyezjük a hangsúlyt a politikai elemekre. Mert hát valljuk be, mi ezzel tulajdonképpen azt akarjuk, hogy egy versenyhelyetbe kerülő párt társadalmi bázisa és pozíciója erősödjék és szélesedjék. Ezáltal nekünk elsősorban nem a párttagnak kell most üzeni, hanem a társadalomnak kell üzeni, hogy megértse ezt a szándékunkat, amit hát gondolom, hogy értelmesen elő tudónk vezetni.

Nagyon fontosnak tartom, amit többen megfogalmaztak, az egyházakkal való viszonyról az egyensúly és a kiegyensúlyozottság fenntartását. Úgy vélem, hogy ha igaz is, hogy nincs itt valami drámaian erős feszültség, de azért a múltkor már Hámori elvtárs jelezte, hogy az ő beszégetésén ezt a problémát szóvá tették. Nekem szintén szóvá tették egy parlamenti beszélgetésen a protestáns egyházak részéről. Tehát úgy érzem, azért ez jobban él közöttük, mint ahogy mi ezt pillanatnyilag itt mi érzékeljük. Lehet, hogy fordulatot nem kell, vagy illetve nem kell valami lényeges változást tenni, de talán figyelmesebbnek kell lenni nekünk is, hát hogy ezeket az esetleges félreértésre alkalmat adó jelenségeket kiigazítani.

Nekünk nem kellene ezekben az iskolai, meg egyéb dolgokba sem belekeveredni. Ezt az állami mechanizmusok körül ugye rendezni kell. Ez elég hosszú ideig fog tartani. De e kérdések körül is közöttük is vita van. Abba nekünk nem kellene beszélni. Tartózkodni kell. Ezt vívják meg, ezt a harcot, van nekünk saját családukon belül elég bajunk, amit el kell rendezni. Én tehát azt tanácsolom, hogy ebben döntsünk. Na, most, hogy mikor kerüljön oda? Amikor készen tudunk lenni vele. Én azt hiszem, hogy ez lenne az első számú rendezői elv, de azért arra, ha lehet, vigyázzunk, hogy nagyon ne toljuk ki ezt a problémát. Részben politikai időseurúsága miatt, részben meg hát, ha többé-kevésbé kihordtuk, kiérteltük, akkor jelenjünk meg. Tehát ebben is legyünk kezdeményezők, ne szoruljunk háttérbe. És az jó lenne, hogyha az állami mechanizmus rendszerben történő változások napirendre kerülnek, azok nem kötődnének nagyon erősen ehhez. Tehát azért kellene ezt nekünk, ha lehet, amikor készen vagyunk, megcsinálni. Az időpontban ne döntsünk, várjuk a javaslatot, hogy mikor kerüljön be. Jó? Ti hogy gondoltátok, mikor kerüljön be?

Andics Jenő: Egy ilyen állásfoglalást áprilisban be tudunk terjeszteni a Politikai Bizottság elé. (Grósz Károly: PB elé, mert én ezt mondani akartam.) És ennek következtében az ezt követő központi bizottsági ülésre tudna bemenni. Ez attól függ, most melyik áprilisi politikai bizottsági ülés napirendje bírja el. Grósz elvtárs, ha kapunk felhatalmazást, akkor a Major [László] elvtársékkal ezt egyeztetjük. De még áprilisban erre mindenképpen lehetőség van. Az anyag gondolatilag készen van.

Grósz Károly: Jó, készüljön el, és hozzuk vissza. Tessék, Miklós elvtárs.

Miklós Imre: Egyetlen egy mondatot szeretnék csak mondani. Az egyházak vezetői, valamennyi egyháznál, akik ebben az elmúlt időszakban mellettünk voltak, tehát kormánypártiak voltak, és tartják még ma is ezt, zavarban vannak, nem látják tisztán a dolgokat, bizonytalankodnak, és fennáll a veszélye annak, hogy elveszítjük őket. Én is tudom azt, hogy nem lehet őket állami, párt hatalommal megvédeni, de abban, hogy egységes legyen a mi álláspontunk, amit Grósz elvtárs megfogalmazott, hogy ti nem változást, hogy változást és nem fordulatot akarunk, ezt valahogy nyilvánosságra kellene adni is – én nem azt mondom, hogy egy nyilatkozatban. – de hogy egyértelmű legyen a párt és a kormány álláspontja, ebben, mert nem egyértelmű jelenleg. És az egyházak vezetői bizonytalanok. Ha mi elveszítjük őket, mint szövetségeseiket, akkor mi nem fogunk találni új szövetségeseiket. És stratégiai, politikai, etikai kérdés is a párt részéről, hogy azokat a szövetségeseiket, akik velünk együtt kiálltak, ma is kiállnak, és még tartják magukat, ezek ne érezzék magukra hagyatva magukat, hanem érezzék azt, ami most itt megfogalmazódott a Politikai Bizottság ülésén, mert akkor tudnak orientálódni. Jelenleg nem tudnak orientálódni, zavar van. És ez nem jó se nekünk, se nekik. Ebből zavar lesz és ennek a kimenetele beláthatatlan következményekkel járhat a jövőre nézve. Ennyit szerettem volna mondani.

Grósz Károly: Köszönöm szépen. Hát ez persze ez való igaz, de ezt úgy tudjuk feloldani, ha ti, magatok a munka során hát erősítitek azt a meggyőződésünket. Hát egy más formát ma nagyon nehezen tudnék elképzelni. Ha mondjuk nyilatkozatot, vagy valamit tennénk, az félreérthető lenne. Tehát mi a kétoldalú kapcsolatainkban, személyes kapcsolatainkban kell erősíteni ezt a felfogásunkat. Hm? (Nyers Rezső: Ilyen, ilyen magas szintű tanácskozáskorban, vagy, vagy találkozásban van hiány)

Miklós Imre: Nem, mi ezt tesszük, csak egyelőre az értékünk, a valóságos értékünk devalválódik. És egyáltalán nem biztos, hogy amit mi mondunk, azt elfogadják olyannak, mint ami a jövő. Ennyiben függ össze a tartalmi kérdés a szervezeti kérdéssel. Pillanatnyilag mi képviseljük a kormányt az egyházi vezetők felé. Ezek az egyházi vezetők nem tudják, mit kezdenek velünk. S ennyiben ez nem csupán szervezeti kérdés. (Grósz Károly: Igen, én sem szervezeti kérdésnek gondoltam, hanem én is politikai kérdésnek tekintem, azért nem gondoltam, hogy a Politikai Bizottság döntsön.) (Nyers Rezső: Sürögösen meg kell akkor oldani.) (Grósz: Hogy a Politikai Bizottság döntsön.) Ti, én egy fordított sorrendet tudok elképzelni. Én úgy érzem, hát ezt Németh elvtárral mi beszéltük a kormányzaton belül, még nem tisztult le. A Politikai Bizottság akkor ne döntsön ebben az ügyben, tehát ne előzze meg, hogy a kormányunk kezdje meg a dolgot. Szóval hiteles helyen, Grósz elvtárs. Mi azért kicsit nem vagyunk már hiteles helyen, ez ténykérdés. Hitelesen kellene. Mi nem tudjuk. Akármennyire mondjuk, nem vagyunk már eléggé hitelesek ahhoz, hogy elfogadják, mint autentikus véleményt. Az, amit most Grósz elvtárs megfogalmazott. Akkor nem nekünk, hanem olyannak kellene megfogalmazni, akit elfogadnak az egyházak autentikus személynek. (Nyers Rezső: Nem kellene egy kormányelnöki valamit csinálni, akár a Grósz elvtársnak valamit, nem kellene?) Lehet. Valahol egy ilyen lehetőséget kellene teremteni, mert zavarban vannak, és nem tudják, hogy ... (Nyers Rezső: Akkor csináljuk meg) (Grósz Károly: De mi tavaly csináltunk egy találkozót. Az ugye, egy időre talán.) Az segített is. Rendkívül sok hatás éri őket kívülről, belülről. Ezek azért olyan emberek, akiknek kell adni támogatást. Most ez nem azt jelenti, hogy gyámkodunk, mert ugye elhangzanak különböző dolgok, hogy gyámkodunk, hogy kézen fogva vezetjük, hogy rendőrökünk, meg csendőrökünk, meg mi minden. Egyetlen egy védő szót még nem kaptunk, hogy ez nem igaz. Akkor hogyan fogadják el tőlünk azt, amit mi mondunk.

Grósz Károly: Világos, értem. Tessék, Berecz elvtárs.

Berecz János: Két része van a dolognak. Az egyik része az, hogy a pártnak ki kell majd lépni egy állásfoglalással és egy ilyen beszéddel. Ezt elkapkodni csak azért, mert ők zavarban vannak, nem tudjuk. Mert ez azért átgondoltságot igényel. A másik az, hogy a kormány az, annak kell majd valamilyen egy-két lépést, meg gesztust tenni, de hát ütemét ők tudják meghatározni. A harmadik, – ezért kértem szót. Amikor megjelent, március 15-én a jelszavak között is skandálták, hogy le az Egyháziügyi Hivatallal, akkor világos volt, hogy ezt nem ott találták ki a gyerekek, hanem egyházakról, belülről jött. Na, most azok az emberek, akik eddig személy szerint jó kapcsolatban voltak, hiszen a pápával is jó kapcsolatban voltak, [I] de azért azt tudják, hogy valószínű lesz változás, vagy kell változás ezen a területen, mert van rá nyomás. Meg hát egyébként is az intézményrendszerünket átalakítjuk, tehát még akkor is, ha néha át kell alakítani, ha nem akarunk lényeges változást. Na itt van valahol a bizonytalanság a hivatal és ezen vezetők kapcsolatában. Mert azért rendszeres napi kapcsolat, vagy munkakapcsolat rendszeresen ott van. Tehát ez az, ami szorítja az egyházi vezetőket és szorítja a hivatal vezetőjét is. Ez március 15. óta teljesen világos.

Grósz Károly: Jó. Ebben most ne döntsünk. Megértettük, amit mondott Miklós elvtárs. Le kell ülnünk, végig kell nagyon röviden gondolni, hogyan és miképpen tudjuk az esetleg itt megjelent zavart eloszlatni és a kételyeket megszüntetni. Mert való igaz, ez a hagyományos értékekkel rendelkező és nagyon sok munka által kialakult bizalmi kapcsolatot és rendszert nem szabad engedni széjjel esni csupán azért, mert vagy nem vettük észre, vagy mert nyomnak bennünket. Mert mindkettő van, egyszerre. Jó így? Felvállaljuk és aztán lépünk. Én is köszönöm elvtársak. Ezt a napirendet lezártuk. Effelejtettem mondani, a jegyzőkönyv számára kötelességem megtenni: Pozsgay elvtárs ideírta, hogy az egyházpolitika alapelveivel egyetértünk. Köszönöm szépen. Még nőzünk, ugye? (Igen, itt van.) Jelzet: MOL-M-KS 288. f. 5. cs. 1061. ő. e. 1989. április 5. – A szözszerinti jegyzőkönyv magnetofon felvételről utólag leírt, nem hitelesített szöveg.

6. Miklós Imre levele Grósz Károlynak és Németh Miklós miniszterelnöknek

Grósz Károly elvtársnak,
a Magyar Szocialista Munkáspárt főtitkára
B u d a p e s t
Tisztelt Grósz elvtárs!

Tisztelettel bejelentem, hogy a mellékelt előterjesztésben kértem a Minisztertanács Elnökét, hogy jelen beosztásomból felmenteni szíveskedjék.

Ezúton szeretném megköszönni, hogy a párt az Állami Egyháziügyi Hivatali elnöki tevékenységemet segítette.
Kérem Grósz Elvtárs és a Politikai Bizottság egyetértő támogatását.

Budapest, 1989. április 17.

Elvtársi üdvözléssel

Miklós Imre
(Miklós Imre)

***

Németh Miklós elvtársnak,
a Minisztertanács elnöke
B u d a p e s t
Tisztelt Németh elvtárs!

Ez év márciusában betöltöttem 62. életévemet. Közel negyvenéves egyházpolitikai szolgálatom, 18 éves hivatalvezetői tevékenységem után előterjesztem, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa államtitkára, a Minisztertanács pedig az Állami Egyháziügyi Hivatal elnöki tisztségéből, nyugdíjba vonulásom miatt, saját kérésre felmenteni szíveskedjék.

Köszönöm a bizalmat, amelynek képességeim szerint tisztelességgel igyekeztem eleget tenni, hazánk és népünk iránti elkötelezettséggel hazai és a nemzetközi élet minden területén.

Budapest, 1989. április 17.

Elvtársi üdvözléssel

Miklós Imre

7. MSZMP KB Politikai Bizottság ülésének jegyzőkönyve**1989. május 16.**

3. napirendi pont Állásfoglalás-tervezet az MSZMP viszonyáról az egyházakhoz és a valláshoz.

J E G Y Z Ő K Ö N Y V

A Politikai bizottság 1989. május 16-án megtartott üléséről

JELEN VAN: Grósz Károly, Hámosi Csaba, Iványi Pál, Jassó Mihály, Németh Miklós, Nyers Rezső, Tatai Ilona, továbbá Berecz János, Eötvös Pál, Fejti György, Lukács János, Major László, Nagy Imre és Szürös Máttyás elvtárs.

Az ülésen nem vesz részt (szolgálati okból külföldön van): Pozsgay Imre és Vastagh Pál elvtárs.

NAPIREND:

[...]

3./ Állásfoglalás-tervezet az MSZMP viszonyáról az egyházakhoz és a valláshoz Előadó: Andics Jenő elvtárs

Kérdést tett fel: Szürös Máttyás elvtárs

Hozzászóló: Major László, Lukács János, Szürös Máttyás, Sarkadi Nagy Barna, Jassó Mihály, Berecz János, Nyers Rezső és Grósz Károly elvtárs

A Politikai Bizottság úgy határoz, hogy az állásfoglalás tervezetét a Központi Bizottság júniusi ülése elé terjeszti.

Megbízta Andics Jenő elvtársat, hogy a dokumentum tervezetét a vitában elhangzott észrevételek figyelembevételével dolgozza át. Az átdolgozott dokumentumot kiküldés előtt mutassa be Grósz Károly elvtársnak.

[...]

***

MSZMP KÖZPONTI BIZOTTSÁGA

Társadalompolitikai Osztály

[Kézírással] Láttá: Berecz János V. 10.

Á L L Á S F O G L A L Á S - T E R V E Z E T

Az MSZMP viszonyáról az egyházakhoz és a valláshoz

A Magyar Szocialista Munkáspárt három évtizedes egyházpolitikája történelmi mércével mérve s a nemzetközi összehasonlítás tükrében egyaránt sikeresnek bizonyult. Az adott politikai rendszer keretei között normalizálta a szocialista államhatalom és az egyházak viszonyát, véget vetett a korábbi, gyakran politikai indítékú konfrontáció gyakorlatának. A szövetségi politika jegyében és keretében pártunk együttműködésre törekedett az egyházakkal a társadalmi élet számos területén. Az állam biztosította az egyházak autonóm működését, a vallás szabad gyakorlását, az alapvető hitéleti igények kielégítését. Érvényesítette a felekezeti egyenlőség elvét. Megszüntette a vulgáris ateista propagandának a vallásos érületűeket sértő vadhajtásait, oldotta a vallásossággal szembeni politikai bizalmatlanságot. Mindennek következtében társadalmunkban nőtt a kölcsönös világnézeti tolerancia. Eredményként könyvelhetjük el, hogy a társadalom világnézeti tagoltsága ma már nem fejez ki markáns politikai megosztottságot. Vallások és marxisták számos fontos társadalmi és politikai kérdésben egy véleményen vannak, és közösen cselekszenek a problémák megoldásába. Ugyanakkor az egyházakban és a vallásos emberek között sincs az alapvető világnézeti beállítódáson túl homogén egység. A szekularizáció széles társadalmi folyamata – ami korántsem csak tudatos politikai törekvések, hanem a modernizáció spontán hatásainak eredménye is volt – felerősítette körükben a progresszív vonulatokat, és jelentősen megváltozott a vallásosság tartalma. Különösen az utóbbi években előtérbe kerültek a kulturális hagyományörzés, az erkölcsi integritás védelme és a karitatív tevékenység elemei.

Az egyházak nemzetközi tevékenysége is segíti külpolitikai törekvéseinket, jól szolgálja a kölcsönös bizalom alapuló béke és az eltérő társadalmi berendezkedésű országok közötti sokoldalú együttműködés ügyét. Az egyházak fontos szerepet játszanak a külföldi magyarokkal való kapcsolattartásban, a magyarság nemzeti-kulturális identitásának fenntartásában és ápolásában.

Egyházpolitikánk eredményei a belpolitikai stabilitás fontos elemét képezték az egész elmúlt időszakban. Ebben jelentős szerepük volt azoknak a mértékadó egyházi köröknek, akik legjobb meggyőződésük alapján, az általuk képviselt vallási közösségek érdekeit szem előtt tartva e politika partnerévé váltak.

Az egyházpolitikában elért eredményeink azonban nem adhatnak okot önelégültségre. Önkritikusan el kell ismernünk, hogy nem sikerült mindenben meghaladni a múlt hibáit. Az egyházak autonómiáját és mozgásterét különböző bürokratikus rendelkezések és jogszabályok korlátozták. Nem tagadhatók a vallásos meggyőződés miatti, politikai indítékú diszkrimináció egyes esetei sem, amelyek gyakran súlyos lelkiismereti konfliktushoz vezettek. A párbeszéd és együttműködés elveinek megfelelő politikai kultúra nem vált elég általánossá sem a pártban, sem a társadalomban. A pártvezetés nem kérte számon következetesen valláspolitikai elveinek érvényesítését. Így különösen a középkezderek szintjén fennmaradhatott egy intoleráns magatartás a vallásosság megnyilvánulásával szemben. A társadalom egyes rétegeinél a tolerancia gyakran csak a világnézeti kérdések iránti közönyön alapult, s nem azon a felismerésen, hogy a közös cselekvéshez egymás véleményének ismeretére és meggyőződésének kölcsönös tiszteletben tartására van szükség.

A társadalmi és politikai válság kibontakozása nyilvánvalóvá tette, hogy a politikai rendszer reformjával és a párt belső megújulásával párhuzamosan politikánknak ezt az elemét is alaposan újra kell formálni. A reform egyúttal alkalmat nyújt arra, hogy meghaladjuk egyházpolitikánknak és a vallási és lelkiismereti szabadság érvényesülésének a korábbi politikai rendszer monolitikusságából eredő korlátait és fogyatékoságait.

I.

Vallás- és egyházpolitikánk átfogó megújításának egyik stratégiai célja, hogy a politikai tagozódás ne világnézeti választóvonalak mentén menjen végbe, aminek szükségtelenül dezintegráló, polarizáló hatása lenne, hanem társadalmi-politikai alternatívák mentén történjék meg. Alapvető célunk az, hogy pártunknak a vallásos emberekhez való viszonya elősegítse a széles körű politikai együttműködést, a szövetségkötést, és továbbra is stabilizáló tényezőt jelentsen társadalmunkban.

A magyar társadalom demokratikus megújulása s a politikai pluralizmus kibontakozása alapján az MSZMP vallás- és egyházpolitikáját is át kell alakítanunk, hogy a világnézeti különbségek ne akadályozhassák társadalmunk progresszív erőinek összefogását. Az MSZMP-nek a válságból kivezető útra vonatkozó programja képezhesse egy új, aktív társadalmi-politikai szövetség alapját, függetlenül a világnézeti kérdésekben elfoglalt eltérő állásfoglalásuktól.

A pártnak az új politikai viszonyoknak megfelelően felül kell vizsgálnia a vallásosságához való viszonyát.

1. Az MSZMP-nek belső reformjai során a korábnál következetesebben kell érvényesítenie hirdetett valláspolitikai elveit, de ennél is tovább kell lépnie. Ha a párt el akarja kerülni a politikai frontállások világnézeti alapon történő megszerveződését, maga sem ragaszkodhat tovább zárt világnézeti közösség jellegéhez: világnézeti pártból programpárttá kell alakulnia. A párttagságnak ennek megfelelően nem lehet többé alapvető ismérve a világnézeti azonosulás a párt feltehetően marxista többségével: a párttagság feltételeit a politika szférájában kell meghatározni. Az MSZMP-nek így tagja lehet minden olyan állampolgár, aki programjával egyetért és tevékenységével elősegíti annak megvalósulását.

Természetesen az MSZMP nem mond le a marxista világnézet pozitív képviseléről és aktív terjesztéséről, de tagjai körében is maximálisan tiszteletben tartja a más világnézeti meggyőződésű egyének jogait.

2. Ez a változás kétségtelenül új helyzetet eredményez az MSZMP és a hívő emberek viszonyában. Mindenkinek saját lelkiismereti ügye lesz, hogy milyen világnézeti indítékból követ szocialista célokat és tevékenykedik azok megvalósításáért. A vallásos párttagok nem másodrendű párttagok – velük a párt nem szegényebb lesz, hanem gazdagodik. E változással párhuzamosan természetesen fel kell számolnunk mindazokat a korlátozásokat és beidegződéseket, amelyek az egyházi szertartásokon való aktív részvételre, a párttagok gyermekének hitoktatására stb. vonatkoztak. Ezek a bizalmatlanság légréteget megteremtő, illetve fenntartó korlátozások eddig is politikailag hibásak voltak.

3. Az MSZMP-nek új tartalmú együttműködést kell kialakítani az önálló és független egyházakkal. Ennek keretében először is szükségesnek tartjuk, hogy az új politikai viszonyoknak megfelelően a párt és az állam egyházakhoz és a vallásosságához való viszonyát határozottan szétválasszuk egymástól. Egy jogállamnak semlegesnek kell lennie az állampolgárok vallásos meggyőződését illető kérdésekben. Csak ezzel fejeződik be valóban az állam és az egyház szétválasztása, amelyet hazánkban a szocializmusnak kellett véghez vinnie. Tudomásul kell venni továbbá azt is, hogy egy parlamenti többpártrendszer keretében az MSZMP-nek nem lehet kizárólagos joga az állami egyházpolitika tartalmának a meghatározása. Ezért kezdeményezzük az állam egyházpolitikai tevékenységének tartalmi és szervezeti reformját, e tevékenység nyilvános társadalmi ellenőrzésének megteremtését, demokratikus érdekegyeztető fórumainak létrehozását.

4. Ezzel párhuzamosan törekszünk arra, hogy az MSZMP és a hazai egyházak között új típusú, egyenrangú partnerségen nyugvó párbeszéd bontakozzon ki. Az egyházak és az MSZMP közötti kapcsolat kiegyensúlyozott alakítása érdekében lényegesnek tartjuk a rendszeres közös tanácskozások szervezését, a legfontosabb társadalompolitikai kérdésekről a legmagasabb szinttől a helyi politika szintjéig.

Az MSZMP véleménye szerint a jövőért hozott értelmes áldozatok, a közösségért végzett munka, az önmérséklet, a magas követelmények támasztása önmagunkkal és társainkkal szemben, a szolidaritás és sok más fontos erkölcsi alapelv lehet az a bázis, amelyre támaszkodva a vallásos emberekkel, az egyházakkal összefogva segíthetünk a társadalmat túllendíteni az erkölcsi válságon. Éppen a morális értékek jelentik a közös nevezőt a különböző világnézetű emberek között.

5. Az MSZMP új szellemű valláspolitikai koncepciójának részletes kidolgozására és elméleti megalapozására ösztönözni kell a marxista szellemű elméleti kutatásokat, és támogatni kell a hívők és marxisták elméleti dialógusait. Szükség van továbbá az elmúlt négy évtized hazai egyháztörténetének, valamint vallás- és egyházpolitikánk történetének tárgyilagos, kölcsönös vitákban történő feltárására és feldolgozására.

6. Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő intézményekben létre kell hozni egy olyan elméleti munkaközösséget, amely a megváltozott társadalmi körülmények között koordinálja, szervezi és folytatja az egyházakkal, vallásfelekezetekkel megkezdett párbeszédet, illetve kapcsolatot teremt a vallásosság kérdésében önálló arcualattal rendelkező más csoportokkal.

II.

Az MSZMP kiemelkedő fontosságot tulajdonít annak, hogy hazánkban következetesen érvényesüljön a lelkiismereti és vallásszabadság. Ez a feltétele annak, hogy erősödjék a különböző világnézetű emberek között a kölcsönös megbecsülésen alapuló párbeszéd és együttműködés, amely elengedhetetlen nemzeti céljaink eléréséhez és társadalmi eszményeink megvalósításához.

A lelkiismereti és vallásszabadság elvét alkotmányunk eddig is deklarálta. Szükségesnek tartjuk azonban, hogy érvényesülését törvény is biztosítsa és előmozdítsa. A Központi Bizottság a törvény céljaira és alapelveire vonatkozóan a következőket javasolja:

1. A törvény határozza meg a lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság tartalmát és az érvényesülésükhöz szükséges garanciákat.

2. A törvény mondja ki, hogy mindenkinek joga van a lelkiismereti és a vallásszabadságra. Fogalmazza meg, hogy a lelkiismereti szabadság a vallásszabadságon túlmenően biztosítja az egyén számára a világnézet szabad megválasztását, illetve annak megváltoztatását.

E jog lehetővé teszi, hogy a különböző világnézetű meggyőződést valló állampolgárok és szervezeteik – köztük az egyházak is – nézeteiket szabadon terjeszthessék és oktathassák.

3. Segítse elő, hogy a különböző világnézetű állampolgárok magatartását a kölcsönös türelem, a humanista eszmék védelme és az alkotó együttműködésre irányuló cselekvés hassa át.

4. A törvény konzekvensen szerezzen érvényt annak az alkotmányos alapelveknek, mely szerint a lelkiismereti szabadság biztosítása érdekében a Magyar Népköztársaság az egyházat különválasztja az államtól.

Az állampolgárok egyházhoz való tartozását állami nyilvántartások a jövőben sem tartalmazhatják.

Az egyházak, vallásfelekezetek nem gyakorolnak állami funkciókat, az állam pedig elismeri és tiszteletben tartja függetlenségüket és autonómiájukat. Ugyanakkor a törvény tegye lehetővé, hogy az állam és az egyházak társadalmilag hasznos célok megvalósításában együttműködjenek.

5. A törvény szabályozza az állam és az egyházak, vallásfelekezetek viszonyát. Határozza meg az állami egyházpolitika szervezeti kereteit, biztosítsa az egyházak és vallásfelekezetek autonóm működésének feltételeit.

6. A törvény fogalmazza meg az egyházak, vallásfelekezetek jogi minősítését, határozza meg jogállásukat és ismerje el jogi személyiségüket. Mondja ki az egyházak, vallásfelekezetek egyenjogúságát.

7. A törvény nyilvánítsa ki a szülőknek azt a jogát, hogy kiskorú gyermekeik világnézetű neveléséről szabadon döntsenek. Ezzel összefüggésben az állam által létesített iskolák, nevelési intézmények mellett más oktatási, nevelési intézményeket is választhatnak annak érdekében, hogy gyermekeik nevelését saját meggyőződésükkel összhangban valósíthassák meg.

8. A törvény fogalmazza meg: e jog gyakorlása nem terjedhet ki az alkotmányos köteleességek teljesítése alóli mentességre és azt, hogy világnézetű meggyőződése, vallásos hite miatt senkit semmiféle hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg.

A Központi Bizottság felkéri az MSZMP tagjait, valamennyi állampolgárt, az egyházak, vallásfelekezetek, vallási közösségek vezetőit és tagjait, a társadalmi szervezeteket és egyesületeket, hogy a törvényelőkészítő munka társadalmi vitája során javaslataikkal, észrevételeikkel járuljanak hozzá a törvényjavaslat kialakításához, segítsék elő, hogy az társadalmi egyetértéssel kerülhessen az Országgyűlés elé.

A Központi Bizottság javasolja az illetékes állami szerveknek, hogy a törvénnyel összhangban határozzák meg az állami egyházpolitika céljait, tartalmát és alakítsák ki annak szervezeti feltételeit.

Budapest, 1989. május 9.

Andics Jenő
(Andics Jenő)

***

Szószerinti jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1989. május 16-án megtartott üléséről

[...]

3. napirendi pont

Állásfoglalás-tervezet az MSZMP viszonyáról az egyházakhoz és a valláshoz

Grósz Károly: (A mondat első részét nem rögzítette a szalag) ... valláshoz, előadó Andics elvtárs. Sarkadi Nagy Barna és Nuber [István] elvtárs vesznek részt az ülésen. Mindhármatuk üdvözlöm. Átadom a szót Andics elvtársnak.

Andics Jenő: Tisztelt Politikai Bizottság! Az anyag az előző vita alapján készült, és megpróbáltuk azokat a kérdéseket összefoglalni, amelyek a vitában, vita összefoglalójában az állásfoglalás részét kellett volna képezni. Az anyagot több fórumon is megforgattuk, az anyagnak a megfogalmazásában tudományos szakemberek is részt vettek, ennek ellenére egy önkritikával szeretném kezdeni. Az anyag egyes részei bikfanyelven van[na]k megfogalmazva, illetve számos olyan idegen kifejezés szerepel, amelyet magyarítani lehet, nem hiszem, hogy egy-két eset kivételével a többinek benne kell maradnia. Ez stílusis kérdés. Egyetlenegy helyen látom ennek tartalmi részét is kicsit másképp megfogalmazónak, a világnézetű párt, programpárt ilyen fajta rövid megfogalmazása így egy állásfoglalás tervezetben nem biztos, hogy érthető, ezt más tartalommal, de kellene megfogalmazni. A stílusis változások egy részét már elkezdjük átvezetni, és a vita alapján az anyagot rövidesen, ha tartalmilag a Politikai Bizottság megfelelőnek ítéli, rendelkezésre tudjuk bocsátani. Köszönöm szépen.

Grósz Károly: Köszönöm. Kinek van kérdése, elvtársak? Tessék, Szűrös elvtárs.

Szűrös Mátyas: Az ötödik oldalon van, a negyedik pont második mondatában egy olyan rész, hogy: „Az egyházak és az MSZMP között lényegesnek tartjuk rendszeres közös tanácskozások szervezését a legfontosabb társadalompolitikai kérdésekről a legmagasabb szinttől a helyi politikai szintekig.” Ezalatt mit értenek az előadók? A 6. oldalon pedig 6. pont: „Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő intézményekben létre kell hozni egy olyan elméleti munkaközösséget”, és így tovább. Szóval többet is egyszerre, pótolandó az Egyházügyi Hivatalt. Ez a két kérdésem volt.

Grósz Károly: Köszönöm szépen, tessék, további kérdés? Kérdés nincs. Tessék parancsolni.

Andics Jenő: Az első kérdésre válaszolva: ez a bekezdés arra vonatkozna, hogy amennyiben az egyháznak a karitatív szociális tevékenysége és egyéb más ehhez hasonló tevékenysége a jövőben kibontakozik, felső szinten és alacsonyabb szinteken más módon ugyan, de bizonyos egyeztető párbeszéd kialakítására szükség van szociálpolitikai kérdésekben helyi szinteken, helyi politikai tényezőkkel, mert hiszen itt mindenképpen bizonyos feladatmegosztás de facto kialakul, tehát nem ugyanaz a tematikájú rendszeres párbeszéd, mert a rendszeresség időtartamát sem lehet meghatározni, hanem ez a szükségesség döntene el, ezért szerepel ez ebben. A másik kérdésre (Szűrös: Itt közös tanácskozásokról van szó.) Igen, hát ez közös megbeszélés, legyen. A tanácskozás kifejezést javítjuk, értettem. A másik megjegyzésre azt válaszolnám, hogy itt ez sajnos egy kimaradás, intézmények egyikében szerepelt az eredetiben (Szűrös: Aha, értem.) Nem kívántuk itt megjeleníteni, hogy melyik intézményben. Az eredeti előterjesztésben a politikai főiskola szerepelt, de tekintettel a politika főiskola most beterjesztett koncepciójának az egyes pontjaira, ebben az előterjesztésben csak az intézmények egyikét foglalmaztuk volna meg. Nem az Egyházügyi Hivatal pótolandó, hanem a vallás eredeti, vallástörténeti, illetve konkrét vallásszociológiai kutatásokat, illetve a marxisták és a vallási kutatók, illetve az egyházak közötti ideológiai tudományos párbeszéd színterét jelentené.

Grósz Károly: Köszönöm szépen, ki kíván hozzászólni? Tessék, Major elvtárs.

Major László: Az első oldalon, itt a preambulumban én egy picit zavart érzek, a vallásokról és marxistákról van-e szó. Azt mondja, hogy társadalmunkban nőtt a kölcsönös világnézetű tolerancia. Ha valóban erről a két kategóriáról van szó, akkor ezt elismerem, de a magyar társadalomnak ebben a pillanatban nem ez a jellemzője. Mint ahogy következő mondatban: „A társadalom világnézetű tagoltsága ma már nem fejez ki markáns politikai megosztottságot.” Ez így egyszerűen nem igaz a magyar társadalomra. Kivéve, hogyha, mondok, csak vallásokról és marxistákról van szó, de ennél sokkal tágabb a társadalom képe. Itt Andics elvtárs említette, hogy túlságosan rövid és félreérthető a világnézetű, tehát ideológikus pártból programpárttá kell átalakulni. Hát osztom ezt a véleményét. A másik pedig az, hogyha fölmérték az anyag készítőit, nem tartom magam sem fundamentalistának, sem konzervatívának, de hogy mit jelent ez, hogy „nem lehet többé alapvető ismérv a világnézetű azonosulás a párt feltehetően marxista többségével”, hogy ez numerikusan mit jelent? Hány vallásos hívőt fogunk nyerni és hány párttagot veszünk el ezzel a mondattal? Még egyet szeretnék, ez már csak filozófiai jellegű. A 7. oldalon, a lap teteljén: „a jog lehetővé teszi, hogy a különböző világnézetű meggyőződésű való állampolgárok és szervezetei, köztük az egyházak is nézeteiket szabadon terjeszthessék és oktathassák”. Azt hiszem, hogy ez egy jogi nonszensz, mert legalább az belekiváncokzik, hogy az alkotmányosság keretein belül. Nem hiszem, hogy Jehova Tanú, vagy bárki is szabadon terjeszthetné. Ez még Nyugat-Európában sincs így. Köszönöm szépen.

Grósz Károly: Köszönöm, Lukács elvtárs.

Lukács János: Egyetértek az anyagban megfogalmazott törekvésekkel, és azzal is ugyanakkor, hogy szükséges az anyag még egyszeri áttekintése, átfésülése, talán a túlzásoktól kellene az anyagot mentesíteni. Nekem is egyik észrevételem még azon túl, amit Major elvtárs elmondott, hogy a társadalomban nemcsak a vallások és marxisták vannak, hanem vannak olyan emberek, akik nem is vallások, de nem is marxisták. Tehát valahogy ennek is kifejezésre kellene jutnia. A másik dolog, hogy alapvetően azt szövegezzük le, hogy a lelkiismereti szabadság azt jelenti, hogy ne sértsük se a hívők meggyőződését, se a nem hívőkét, tehát se egyik, se másik ne legyen hátrány. Aztán ilyen kifejezések, ahol próbálunk érvelni, szinte agtálni, amikor már szerintem túlzásba vesszük, hogy a vallásos pártok nem másodrendű pártok, velük a párt nem szegényebb lesz vagy gazdagodik, nem jó megközelítés, sértő. Nem indokolt, hogy részletezzük ilyen mélységig, hogy milyen vallási szertartáson nem volt helyes, hogy eddig részt vettek, és voltak kötétségek. Fel kell oldani a kötétséget egyházi szertartáson való részvétel alól. Szóval ilyen és hasonló. Nem akarok itt végig menni minden ilyen megfogalmazáson, amitől az anyagot meg lehetne szabadítani, és akkor világos MSZMP-állásfoglalás születne arról, hogy mi a mi viszonyunk az egyházakkal és a valláshoz. Köszönöm szépen.

Grósz Károly: Tessék, Szűrös elvtárs, utána Fejtő elvtárs.

Szűrös Máttyás: Nekem csak két megjegyzésem van, az egyik az, hogy talán az értékelés túl szép képet mutat. Úgy kezdődik mindjárt az anyag, hogy „A Magyar Szocialista Munkáspárt három évtizedes egyházpolitikája történelmi mércével mérve és a nemzetközi összehasonlítás tükrében egyaránt sikeresnek bizonyult”. Hozzátenném, hogy mondjuk a szocialista világban. Tehát ez egy lényeges különbség. Tehát nem úgy en bloc [!] világviszonylatban és történelmileg, hát a polgári demokráciák ezen már túl vannak. Ugye történelmileg másképp alakult az Franciaországban, a nagy francia forradalom után, tehát nem is lehet összehasonlítani. Magyarország egy félfuadális ország volt. És más volt az egyház szerepe, mint a fejlett nyugat-európai országokban. Tehát itt lehetnének szerényebbek, miközben el kell ismerni azt, hogy ez egy sikeres egyházpolitika volt, de azért túlzásokba sem szabad esni, mert azért ez is hullámzott. És ennek is különböző időszakai voltak. Itt igaz, hogy három évtizedről van szó, tehát az '56-os utáni időszakról alapvetően. Ez az egyik megjegyzésem. Van benne önkritika a második oldalon, hogy az egyházpolitikában elért eredményeink azonban nem adhatnak okot önelégültségre. Tehát ez is benne van azért. Mégis ez a túl nagy történelmi érv nehogy megtévesszen minket. Ez az egyik dolog. A másik pedig, hogy ugye itt törvény előkészítéséről van szó. Ezt talán meg kellene gondolni, hogy ezzel mikor lépünk mi igazán színre. Nem tartom nagyon reálisnak, hogy ebben az évben ezzel komolyan foglalkozunk. Annny minden van a törvényalkotásban, és talán ez egy olyan téma, amiben a többpártrendszer keretében lenne célszerű színre lépni, ami a törvény előkészítést illeti. Ettől függetlenül az MSZMP-nek természetesen kell, hogy legyen saját, önálló egyházpolitikája, az késégtelen, de én azt hiszem, hogy ebben az évben már, illetve az Országgyűlésnek ebben a ciklusában nehéz lenne ezt igazán jól előkészíteni. Ezen el kellene gondolkodni, én magam sem gondoltam ezt végig, hogy mitévők legyünk, mert először is szelektálni kell a törvénytervezetek között, illetve előkészítő munkában. Erre létrehoztunk egy ad hoc bizottságot, ugye, ezt is célszerű végiggondolni. Az alapelvek, amelyek épülne a törvénytervezet, alapjában véve rendben van, de azt hiszem, hogy visszatérve a második gondolathoz, hogy az például nemzeti konszenzus kérdése. Itt ebben a kérdésben már, amikor a törvény-előkészítés stádiumába lépne az MSZMP saját egyházpolitikájával, itt szelesebb társadalmi bázisra kellett helyezni a munkát.

Grósz Károly: Köszönöm. Sarkadi Nagy Barna.

Sarkadi Nagy Barna: Tisztelt Politikai Bizottság! Kérem, ne tessenek a meghívotti státusszal való szerénytelen visszaélésnek tekinteni, hogy én ahhoz kérem szíves türelmüket, hogy ne csak és ne elsősorban az előterjesztett állásfoglalás-tervezethez szóljak hozzá, hanem az egész ügyhöz. Nem hosszan, természetesen. Én úgy gondolom, hogy rendkívül fontos és sürgős, hogy a Központi Bizottság ebben a kérdésben állásfoglalást fogadjon el, és azt mielőbb a társadalom nyilvánossága elé terjessze. Ez így volt április 5-én is, persze, amikor legutóbb ezzel a témakörrel foglalkozott a Politikai Bizottság itt. Azóta azonban történt néhány igen fontos dolog, ami még sürgősebb teszi az egész ügyet, a megtárgyalást és a nyilvánosságra hozatalt is. Én mindennek előtt arra gondolok, hogy valamennyi olyan politikai erő és alternatív szervezet, amely nekünk a következő időszakban partnerünk, versenytársunk vagy ellenfelünk lehet, lázas sietséggel fogott hozzá saját egyházpolitikai koncepciójának megfogalmazásához, széles körben történő meghirdetéséhez. És nem önmagáért természetesen, hanem azért, hogy közelgő választási időszakra hívőket, egyházakat, egyházi vezetőket kísérleljen meg maga mögé állítani. Meg kell mondanom, hogy én is, meg munkatársaim is jó pár ilyen fórumon jelen voltunk, vitáztunk, részt vettünk ezekben az eseményekben. Látható, hogy nagy népszerűsége is tudnak szert tenni. A Magyar Demokrata Fórum dolgozói, országosztérge a Központi Bizottság előtt vagy a Központi Bizottság hatáskörében. Mindenképp a törvény tervezett irányelveit, elkészítette saját törvénykoncepcióját. Egészen jó anyag. 90%-ban meg kell mondanom, lefedi azt, amit mi törvénytervezet eddig éppen össze tudtunk állítani. A dologban az a probléma, hogy ők lépnek ki a közvélemény elé azzal, hogy ők a kezdeményezői az ügynek. A párt tehát csak követni tudja őket ebben az egészben. Sok más szervezet is fellép. Ezzel együtt a taktikának jellemző eleme, hogy az elmúlt időszak minden vélt vagy valóságos hibáját, egyházpolitikai problémáit természetesen az MSZMP nyakába igyekeznek varni. Mindenért mi vagyunk felelősek és hibásak. Úgy kezdődnek a Demokrata Fórum összejövetelei, hogy tessék elmondani, kérem, milyen atrocitások érték önöket az utóbbi évtizedben az állam és a párt részéről. Mi majd begyógyítjuk fájó sebeiket. A kampány hallatlan mértékben fölerősödött. Külföld, Szabad Európa, BBC is sokkal hangosabban és erősebben támogatja mindezt, támad, mert ezt nyilvánvalóan a politika egy meglehetősen erős, sikeres eszközként tekint. Grósz elvtárs az április 5-i PB-n elmondta itt, hogy az '56 előtti időszakot meg kell tagadjuk, az utána következőt nem. Itt nem fordulatra, hanem változtatásra, korszerűsítésre van szükség. Van nemzetközi elismerése is ennek az egyházpolitikának. Németh elvtárs tegnap mondta el, hogy [Jozef] Glomp bíboros elismerően nyilatkozik az ügyről. Az a Glomp bíboros, akit aligha lehet posztisztálinistának vagy akármilyen másnak tekinteni ebben az ügyben. Elnézésért kérek, hogy ezt emlegetem. Sok és nagy a támadás a széttobbantásra irányuló törekvés is ebben az ügyben most. Ezért is kellene most mielőbb lépni. Én úgy gondolom, hogy a következő dolgokra volna szükség a Központi Bizottság előtt vagy a Központi Bizottság hatáskörében. Mindenképp jó állásfoglalásra. Elvtársak, én egyetérték Andics elvtárral. Ez az állásfoglalás-tervezet nem jó, az első öt és fél oldalát teljesen újra kell csinálni. Magyarul nem a Központi Bizottságnak szól, nem a terem falai között kell maradjon, hanem kijusson a társadalom elé, s ha oda kerül, akkor ennek agitativnak, meggyőzőnek, szépen, magyarul megírotnak kell lennie. Ez most nem olyan, ezt meg kell csinálni, hogy ennek feleljen meg. Másodsor: az állásfoglalás elfogadásával még nem történik semmi, hogyha nem tudunk az egész apparátusban és a testületekben annak a törekvésnek, hogy párbeszédet és együttműködést építeni, néha más szervezetek után futva is. Ha már ilyen a helyzet, hát kell utánuk futni, megoldani. Negyedszer: a törvény ügyében én máris késést érzek, és bár minden kapkodást el kellene kerülni, az előkészítettség állapota, a társadalmi vitára való felkészülés állapota is van olyan, hogy az Országgyűlés törvényalkotási programjának megfelelően az esztendő végéig odakerülhessen. Én azt hiszem, hogy nagyon kéne, de nemcsak az odakerülés, hanem az, hogy a mi pártunk fel tudja vállalni ezt a minden bizonnyal igen pozitív dolgot. Hogy a lelkiismereti és vallásszabadságban ilyen platformról törvény elfogadását kezdeményezi, én úgy gondolom, hogy kár volna kihagyni ezt a lehetőséget, minél előbb hozzájárulni és elvégezni a már megkezdett munkát. Na, most az átépülés és átalakulás kérdéseivel is el vagyunk foglalva, és tudom, hogy a Politikai Bizottság idejét és figyelmét nem szabad és nem lehet terhelni szervezeti átalakulási ügyekkel, és ezzel a kormány a közeljövőben foglalkozni fog. Azt szeretném csak megjegyezni, hogy itt nincsen sterilen szervezeti kérdések tartalom és lényeg nélkül. És bocssáznak meg, még valamit. Biztosan többen tetszetek nézni a Paskai bíborossal készült közlést interjú. Jó volt. Bizonyára az értékelés is kedvező lehet. Sokan mondják az elmúlt két napban egyházi vezetők, nem egyházi vezetők, és egyesek azt mondják, hogy ebben megnyilvánul az egyház kétezer éves bölcsessége, tapasztalata, kivárása, kiegyensúlyozottsága. Én azt mondom, hogy lehet, de nem elsősorban ez, mert ugyanez a kétezer éves bölcs egyház más országokban militánsan antikommunistá. Nálunk is volt ilyen. És abban, hogy ez a tévinterjú hangvétele ilyen lehetett, van bizonyos egyházpolitikai eredmény, amit kell és szükséges megőrizni. És elnézést, hogy ilyen hosszan szóltam.

Grósz Károly: Köszönöm szépen, tessék Jassó elvtárs

Jassó Mihály: Csak egy megjegyzést, mert az összes többi elhangzott, inkább talán kérdésként kellett volna feltenni. Nem tudom, hogy én értem-e félre, de egy kicsit sugallja számomra, hogy akár a szabad vallásoktatás is lehetővé válik az állami oktatásban. Nem tudom, hogy én jól értem-e ezt a papírt, mert azért ezen gondolkodni kellene.

Grósz Károly: Köszönöm. Berecz elvtárs.

Berecz János: Nekem három megjegyzésem lenne. Az első, hogy az osztálynak komolyabban kell vennie a Politikai Bizottsági ülésen elhangzottakat, mert legutóbb az állásfoglalás az volt, hogy rövid, de egy fennkölt megfogalmazású, az ügyhöz vagy a témához méltó, tehát nem sekélyesebb megfogalmazású, mint amire az egyház képes, kellene, és erre nem fordított figyelmet az osztály. A másik, hogy azt hiszem, a Sarkadi Nagy Barna elvtárs szenvedélyes figyelmeltetése fontos, hogy azt bizonyítsuk, hogy a párt jutott a következtetésekre egy eddig eredményes, nem tökéletes természetesen, de eredményes politikából vált, tehát túl sokáig nem várhatunk. A harmadik: itt a vallásos marxisták stb. dilemma abból jön minden fogalmazásnál, hogy állandóan úgy fogalmazunk, hogy hívők és nem hívők. Ezt a felosztást nem szabad elfogadni, ilyen nincs. Nagyon ritka az az ember, aki nem hisz valamiben. Tehát ez a felosztás, hogy hívő és nem hívő. Az más, hogy istenhívő és nem. Az egy másik megosztás. És itt vannak a zavarok, hogy vallásos és marxisták, de ez nem jó megosztás nyilvánvalóan, mert vallásos és nem vallásos. De jó kifejezéseket kell találni, csak azt a felosztást nem szabad elfogadni, hogy hívő és nem hívő, de megtaláljuk a megfelelő fogalmazást. Ami pedig a törvényt illeti, én egyetérték Szűrös elvtárral, hogy később ez lehet nemzeti konszenzus, de azért az MSZMP lépjen ki azzal, hogy milyen törvény, a törvénnyel kapcsolatban milyen koncepciója van.

Grósz Károly: Köszönöm szépen, Nyers elvtárs.

Nyers Rezső: Én is azt hangsúlyoznám, hogy át kell fogalmazni, mielőbb kilépni vele, hiszen benne van az akcióprogramunkban is a dolog, ki kell ezt fejteni, meg a választások előtt, jóval előtte. Az is kívánatos, hogy törvény is legyen belőle. A két dolgot tartok én szükségesnek tisztán megfogalmazni. Az egyik: az állam laikus jellege, miközben teljes szabadságot biztosít a vallások és az egyházak működésének. De az állam laikus maradjon. Most nem tudom, hogy hogy kell ezt a nép számára érthetően megfogalmazni, hogy megta... A második dolog az, hogy világnézetet ne adjunk fel ezen a címen. Itt van az a megfogalmazás, hogy világnézetű pártból programpárttá válunk. Ez így nem jó, csak mi a világnézetünket most precizírozzuk. Ugye ilyen fogom fel a dolgot. Tehát politikai világnézet alapjára helyezkedünk, a marxizmus szempontjából ez véleményünk szerint a történelmi materializmus, de nem a dialektikus materializmusnak a természetet magában foglaló nem tudom micsodája. Az ingatag [!] Például tartjuk magunkat ahhoz, hogy a Jézus-kutatások, ugye Marx idejében, a szent család, és aztán a marxisták, Kautsky, történelmileg vizsgálták, történelmi jelenségként a kereszténység eredetét. Ehhez mi tartjuk magunkat. De hogy aztán végső fokon van-e Isten vagy nincs Isten, ez számunkra nem fontos kérdés. Énszerintem ez a mi lényegünk. Nem jelentjük ki, és akkor legyenek vallások, csak hinni akarnak. A tapasztalat egyébként az, hogy a születés és halál misztériumával ügy, nem tud mit kezdeni ez az emberiség. Tehát metafizikai kérdések nem tartoznak a marxizmus filozófiájának a körébe. Én ezt akartam. Köszönöm szépen.

Grósz Károly: Köszönöm. Senki többet? Kérem, elvtársak, azt javaslom, hogy tüzzük ki célul, hogy a júniusi Központi Bizottsági ülésre bevisszük ezt, addig nem kell újból visszahozni ide a testület elé, hanem az osztály készítse el, és majd jóvá fogjuk hagyni. Na, most, amit a Sarkadi Nagy Barna elvtárs mondott, az igaz. Ezen a téren is egy versenyfutás is ki fog bontakozni. Nekünk korábbi felfogásunkkal összhangban járnunk kell a magunk útját. Nem hiszem, hogy nagyon szavazni kellene az MDF-fel, meg másokkal, szabad demokratákkal, meg keresztény pártokkal itt a célegyenesben. Olyan okmány kell, ami háromfelé úzen. Először úzen a párttagságnak, mert valljuk be, itt bizonyos fokú, legalábbis magatartásbeli, felfogás- és magatartásbeli módosítás van. Inkább nálunk van felfogásbeli módosulás, semmint a tagságnál van magatartásbeli változás. Mert azért ezt, ahogy itt az anyagban van, hogy új helyzetet eredményez az MSZMP a hívó emberek viszonyában, kérem, ezt az emberek már lerendezték. Ezt a mi agyunk meg a mi politikai dekorációnk nem rendezte le. Az emberek ezt szépen, higgadtan, nyugodtan az elmúlt években lerendezték. De akkor is kell lennünk egy üzenetünknek a párttagság felé, hogy már legalább, amit eddig szemleslütve eltűntünk, azt most már normálisan kezeljük. És ezt a farizeuskodást, amit intézményesítettünk a párttagság felé évtizedeken keresztül, azt nem akarjuk tovább folytatni. A másik: üzenni kell az egyháznak is ezzel az okmánnyal. Mégpedig azt kell megüzenni, hogy mi változatlanul együtt akarunk velük működni. Azért mondom, hogy változatlanul, mert ha valami, mindegy, hogy hogy minősítjük, itt az árnyalatok persze fontosak, de hát egymás között vagyunk, azért nekünk nem kell szégyenkeznünk az '56 utáni egyházpolitikáért. Azért nem kell szégyenkezni. Nem sok van a politikai palettán, de agrárpolitika, ez, meg még egy-két dolog, aztán nincs nagyon tovább, amiért nagyon újra kellene gondolni. Itt nem kell szégyenkezni, de az egyháznak azt tudnia kell, hogy mi itt változatlanul az együttműködés hívei vagyunk. És a harmadik, amerre üzenni kellene, az a pártokivüliek, a pártokivüliek tömege énszerintem, akiknek pedig tudniuk kell, hogy családon belül is szívesen várjuk őket, ha a politikai követelményeinket és normáinkat elfogadják, és a mi feltételrendszerünkben nem első helyre kerül a világnézetű követelmény. Hát én ebben látom tulajdonképpen az átrendeződést. Ha ezt kulturáltan, szépen meg lehet fogalmazni, akkor ez sokat hozhat, ez egy deklaráció, elvi állásfoglalás, és hát ennek a vége alkalmas arra, hogy a törvényalkotók számára is a párt álláspontját kifejtse. Na, most hát itt bizonyára úgy lesz, ahogy itt elhangzott, hogy itt valami nagyon sok különbözőség nem lesz a különböző orientációk álláspontja között. Nincs sok mozgásszabadság ebben tulajdonképpen. Nincs sok mozgásszabadság. Ám mondjuk, a keresztény pártok, mondjuk néhány dolgot nyilvánvaló másként fognak megközelíteni. De a politikai struktúra zöme egy nyomonvonalon fog haladni, itt nekünk a saját voksunkat le kell tenni. Ez persze nem pástorlevél, de azért hát valahogy a tartalomnak meg a formának itt közölni kellene egymáshoz, ezért jó lenne erre energiát fordítani. Én azt javaslom, hogy ennek szellemében hagyjuk jóvá. Na, most abba ne menjünk bele, ami itt felvetődött, az átszerveződéssel együtt járó gondok. Ezt mi részben ismerjük, részben tudjuk, hogy még megoldásra vár, a kormányzatban dolgoznak rajta, úgyhogy mi ezt a politikai okmányt fogadjuk el, és a Központi Bizottság júniusi ülésére tüzzük napirendre. Egyetértünk ebben? Andics elvtárs, jó így? (Andics: Rendben van.) Jó, akkor vegyék kézbe, és szépen csináljátok meg. Jó. Köszönjük szépen. Te maradsz, [Andics] Jenő. Foglalj helyet.

Jelzet: MOL M–KS 288. f. 5. cs. 1065. ö. e. 1989. május 16. – A szözszerinti jegyzőkönyv magnetofon felvételtől utólag leirt, nem hitelesített szöveg.

8. Sarkadi Nagy Barna ÁEH elnökhelyettes levele Nyers Rezső államminiszternek

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL
ÁLTALÁNOS ELNÖKHELYETTES

[Kézírással]

Sarkadi Nagy Barna elvtárs
személyesen vitte el V. 18.

Nyers Rezső elvtársnak
államminiszter

B u d a p e s t

Kedves Nyers elvtárs!

A Politikai Bizottság legutóbbi, egyházpolitikát tárgyaló ülésén elmondott felszólalásai bizonyították, hogy Nyers elvtárs az ügyet jól ismeri és pontosan érti. Ezért fordulok Önhez.

A kabinet mai ülése tárgyalja az állami egyházpolitikai munka szervezetének kérdését. Ez nem szerkezeti-szervezési ügy, a jövőre szölsőan meghatározza a munka tartalmát is. A javaslat látszólag alternatív megoldásokat tartalmaz, következtetései mégis arra irányulnak, hogy az állami egyházügyi munka az átalakuló Művelődési Minisztérium szervezeti keretei között folyjék.

Ezt a megoldást nem tartom jónak, ugyanis:

- 1.) A „laikus állam”, illetve az állam és az egyházak teljes szétválasztása érdekében olyan szervezeti megoldás kell, amely eleve lehetetlenné teszi az apparátus számára a hatósági jogkörök gyakorlását. Törekvéseink hitelességét is bizonyítaná a kormány mellett létrehozandó egyházügyi titkárság. A hatósági jogkörökkel rendelkező minisztérium keretei közötti működés ennek ellenkezőjét tenné lehetővé.
- 2.) Természetes, hogy az egyes tárcaáknak foglalkozniuk kell a területükre eső egyházi tevékenység szakmai felügyeletével (pl. iskolák, egészségügyi- és szociális intézmények, műemlékvédelem, környezetvédelem, nemzetközi kapcsolatok), de éppen ezért nem rendelhető ez a munka csak egy tárcahoz. Szükség van az állami munka összehangolására, tehát nem irányító, hanem koordináló és politikálni is képes központi szervre, valamint tárcaközi egyeztetésre.
- 3.) Az iskolák államosítása előtt ezernél több egyházi iskola működött az országban, tehát az oktatásügy volt az állam és az egyházak együttműködésének legfőbb területe. Ez igazolta a Vallás- és Közoktatási Minisztérium létét. Ma ez nem így van és a közeljövőben sem várható, még akkor sem, ha nőni fog az egyházi iskolák (ma tíz ilyen iskola működik) száma. (Az egészségügyi és szociális intézmények száma többszöröse az iskolákénak.)
- 4.) Egy tárca keretei között az egyházak nem találhatnak olyan partnereket, akik, az adott minisztérium hatáskörén kívül eső ügyekről is tudnának tárgyalni. Ezért teljesen önálló kapcsolatrendszer építenének ki az államigazgatás minden ágával. Ez állami szempontból nem kívánatos. (Kérem, ne értsen félre: nem ellenőrizni és irányítani kell őket, ellenkezőleg: segíteni és koordinálni a kapcsolatot, ugyanakkor egyértelműen képviselni az állam érdekeit.)

Nyers Elvtárs!

Magam is kezdeményezője vagyok az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetésének, de éppen az állami egyházpolitikai és a kormányzati munka érdekében tartom helyesnek a Minisztertanács mellett működő titkárság létrehozását. Nem helyeselhető, hogy csak államigazgatási, szervezési alapon szülessen döntés az ügyben. Sajnos a kabinetülésen nem mondhatom el érveimet, ezért arra kérem Önt szíveskedjék mérlegelni a fentieket.

Budapest, 1989. május 18.

Köszönettel és elvtársi üdvözléssel

Sarkadi Nagy Barna

Jelzet: MOL XIX–A–21–d 002–4–1/1989.

9. A Minisztertanács Kabinetülésének előterjesztése és határozata

1989. május 23.

Jelen voltak: a Kormány tagjai közül: ..

Németh Miklós

Nyers Rezső

Glatz Ferenc

dr. Horváth István

Kárpáti Ferenc

A tárgyaló témák:

[...]

2./ Előterjesztés az állami egyházügyi tevékenység, az ifjúsági és a sport ügyei igazgatásának korszerűsítésével kapcsolatos szervezeti intézkedésekre vonatkozó javaslatról.
Előadó: dr. Raft Miklós

A Minisztertanács Kabinetje az előterjesztett javaslatokkal egyetértett és a következő állásfoglalást hozta:

a.) Az Állami Egyházügyi Hivatallal kapcsolatban. – El kell készíteni az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetésére vonatkozó törvényerejű rendelet tervezetét és az be kell nyújtani az Elnöki Tanács júniusi ülésére. – Javaslatot kell készíteni a Minisztertanács részére, a Minisztertanács elnökének vezetésével létrehozandó „Országos Vallásügyi Tanács” megalakítására. – Az Állami Egyházügyi Hivatal által ellátott tevékenység mintegy 90%-a megszüntethető, illetőleg az egyházak autonómiájában feloldható. A megmaradó feladatokról (például az egyházi támogatások felosztása, különböző alapítványok felügyelete, stb.) a Vallásügyi Tanács Titkársága teendőit is ellátó, a miniszterelnök közvetlen felügyelete alatt működő „Egyházügyi Titkárság” végezze. Át kell tekinteni, hogy maradnak-e

egyedi hatósági döntési hatáskörök, amennyiben igen, meg kell vizsgálni ezeknek a Művelődési Minisztériumhoz való áttelepítése lehetőségeit. Rendező elvként kell alkalmazni, hogy az Egyházi Titkárság a Minisztertanácsra tartozó ügyek előkészítésével, egyházi politikai kérdésekkel foglalkozzék, az egyedi hatósági jogkörök pedig a művelődési miniszterhez kerüljenek. Az Egyházi Titkárság létszámát a kimutatható feladatokhoz mérten, legfeljebb 5-8 főben lehet meghatározni. ***

[...]

MINISZTERTANÁCS HIVATALÁNAK
ELNÖKE
00356/TÜK/1989

Szigorúan Titkos!
Készült: 20 példányban
12. sz. példány

E L Ö T E R J E S Z T É S

a Minisztertanács Kabinetje részére

az állami egyházi tevékenység, az ifjúsági és a sport ügyei igazgatásának korszerűsítésével kapcsolatos szervezeti intézkedésekre vonatkozó javaslatról

A közelmúlt kül- és belpolitikai eseményei, a társadalmi pluralizmus egyre erőteljesebb artikuláló igényei, a nyílt politikizációs törekvések szükségessé teszik az állami egyházpolitikát, s ezen belül az állami egyház igazgatási tevékenység felülvizsgálatát, s a megváltozott politikai helyzettel összhangot teremtő szervezeti és tartalmi reformját.

Szintén az előbb említett társadalmi folyamatok keretében, különösen az ifjúság köreiben egyre markánsabban fogalmazódtak meg azok a kritikus észrevételek, amelyek az állam, de elsősorban a kormány ifjúságpolitikáját, az ifjúság érdekében tett intézkedéseket, illetve ezek hiányát kifogásolják, de egyre figyelemre méltóbbak a sportigazgatásra vonatkozó hasonló megnyilvánulások is. E „kívülről érkező” bíráló gondolatok lényegében alátámasztják a kormányzati korszerűsítés munkálatainak korábbi megállapítását, mely szerint az Állami Ifjúsági és Sporthivatal nem képes, illetve nem alkalmas feladatai ellátására.

Mindezek a körülmények indokolják, hogy e két terület központi igazgatásának, korszerűsítését a harmadik szakaszból kiemelve, már az idén végrehajtsuk, annál is inkább, mert az érintett területek határozottan elkülöníthetők a harmadik szakasz gerincét képező funkcionális igazgatási körtől. A döntés halogatása ugyanakkor jelentős politikai veszteséget eredményezne.

A kormányzati irányítás átalakítása a korszerűsítés jegyében, s az ezt biztosítani hivatott meghatározott alapelvek alapján történik, melyek közül a jelenlegi kérdések tárgyilagos megítéléséhez az alábbiak kiemelése indokolt:

a.) A döntési szintek csökkentése érdekében ún. egyszintű kormányt kell képezni, melynek feltétele egyik oldalról a kormánybiztoságok és a Minisztertanács elnökhelyettesi számának radikális csökkentése, az egységes minisztertanácsi hivatal kialakítása, másrészt a minisztertanácsi felügyelet alatt álló országos hatáskörű szervek megszüntetése, illetve minisztériumok alá rendelése.

b.) Erős társadalompolitikai egységek létrehozásával ki kell egyenlíteni a kormányon belül kialakult gazdasági túlsúlyt.

2. Az állami egyházi igazgatás szervezeti kereteire vonatkozó elképzelések.

Az egyházakkal kapcsolatos jövőbeni állami befolyásolás szervezeti formáinak meghatározásánál abból kell ki indulnunk, hogy a politikai intézményrendszer átalakítása részeként szükségszerűen vetődik fel az állami egyházi tevékenység teljes reformja, melynek eredményeként meg kell teremteni az állami egyházpolitika nyilvánosságát. Az állam és az egyház kapcsolatának elsősorban a párbeszédre kell alapulnia, s az adminisztratív eszközöket a minimumra kell csökkenteni. Mindezek a változások indokolják az Állami Egyházi Hivatal megszüntetését, s az állami egyházi igazgatás új szervezeti kereteinek kialakítását.

A társadalmi konzultáció, az érdekegyeztetés, s az egyházakkal történő nyílt párbeszéd fórumaként célszerű létrehozni az „Országos Vallásügyi Tanácsot”. Ily módon is lehetővé kell tenni, hogy a magyarországi egyházak, felekezetek, és vallásos közösségek intézményes formában is felszínre juttathassák sajátos érdekeiket, azokat egymás előtt is ismertté tegyék, egyeztessék érvényesítésük érdekében hatást gyakorolhassanak az államhatalomra. A Tanács konzultatív testület, melynek vezetői és a Magyarországon törvényesen működő felekezetek felkért képviselői.

Eltérőek az álláspontok abban, hogy milyen szinten létesüljön a Tanács, illetve, hogy ki legyen annak elnöke. E téren a (leendő) köztársasági elnök, a Minisztertanács elnöke, valamint a társadalompolitikai feladatokat ellátó államminiszter egyaránt számításba jöhet. A jelenlegi állami, államigazgatási struktúrára figyelemmel a Tanács a Minisztertanács elnöke, vagy az államminiszter mellett hozható létre. A testület funkciói azonban leginkább a társadalompolitikai feladatokat ellátó államminiszter profiljában állnak összhangban. E megoldás biztosítaná a magas szintű folyamatos állami részvételt, a megfogalmazott igények kormányzat irányába történő közvetítésért, s a kellő társadalmi presztízsért.

Az előzetes felmérések szerint az Állami Egyházi Hivatal megszüntetésével egy időben államigazgatási hatáskörének mintegy 90%-a felszámolható. Más megfogalmazásban ez azt is jelenti, hogy a jövőben önálló egyházi szervezetre nincs szükség, de valamely központi rendszer részeként működnie kell olyan kis létszámú egységnek, amely egyház igazgatási és vallásügyi tárgyban államigazgatási hatáskörökét gyakorol. Tekintettel a feladat jellegére ilyen egység csak miniszteri, vagy államtitkári szint mellett alakítható ki.

Az előbbieket fényében a következő megoldások képzelhetők el:

a.) A megmaradó egyház igazgatási feladatokat valamely meglévő minisztérium szervezeti keretében látják el. (Itt elsősorban a Művelődési Minisztérium, vagy esetleg a Szociális- és Egészségügyi Minisztérium jöhet számításba.) E megoldás előnye, hogy az egyházi ügyek képviselője miniszteri szintre emelkedne, direkt kormányzati képviselőt nyerne, s figyelemmel az egyházak egyre fokozódó humánszolgáltatásaira, komplex jellegű igazgatási kapcsolatot, gördülékenyebb együttműködést eredményezne. Ugyanakkor elkerülnénk azt a veszélyt, hogy az ÁEH megszüntetését, s egy igazgatási feladatokat ellátó új szerv létrehozását a külvilág csupán a Hivatal más szervezetbe történő áttolásaként értékelje.

Hátránya ennek a megoldásnak, hogy az egyházak igazgatása az általános szakmai képzettségen túl olyan speciális ismereteket is igényel, melyekkel jelenleg egyik minisztérium sem rendelkezik.

b.) Másik lehetőség szerint a Minisztertanács hivatala keretein belül létrejönnek a Minisztertanács Egyházi Titkársága, mely ellátná az Országos Vallásügyi Tanács működésével kapcsolatos teendőket, továbbá az egyházi igazgatás mindazon „háttér-feladatait”, amelyek gyakorlása nem igényli az önálló központi államigazgatási szervi jogállást. Ebben az esetben a vallásigazgatással kapcsolatos valamennyi konkrét államigazgatási hatáskör a Minisztertanács Hivatala elnökének kellene gyakorolnia.

A javaslat pozitívuma, hogy közvetlenül a kormány szintjén, lényegében az ÁEH apparátusának bázisára szerveződhetne olyan kb. 10-12 főből álló szervezet, amely rendelkezik az ez irányú ismeretekkel.

Hátránya e megoldásnak, hogy tovább tagolná a már amúgy is túlfeszített Minisztertanács Hivatala szervezeti kereteit, olyan profillidegen tevékenységet kívánna integrálni egy alapvetően törzskari szervezetbe, melynek ellátása idegen e szervtől, s lényegét illetően szakigazgatási tevékenységnek tekinthető. A Minisztertanács Hivatalának elsődleges feladata a kormány tisztviselői munkájának a támogatása, s nem vállalhat fel konkrét szakigazgatási teendőket. Ezt támasztják alá a sajtóigazgatás eddigi tapasztalatai is. A Minisztertanács Hivatalát a jövőben is a tiszta törzskari szervezet irányába kívánatos fejleszteni, s minden ettől eltérő elképzelés ellentétes a szervezet alapfunkciójával, s a kormányzati irányítás korszerűsítésének elveivel is.

Az Állami Egyházi Hivatal megszüntetésének eredményeként az előzetes számítások szerint – a választott szervezeti megoldástól függően – kb. 30-35 státus megtakarítására nyílik lehetőség.

[...]

Budapest. 1989. május 11.

(dr. Raft Miklós)

Jelzet: MOL XIX-A-83-a. 1989. május 23-ai Minisztertanács Kabinetülés, 8. sz. Emlékeztető (1498. d.)

10. Sarkadi Nagy Barna feljegyzése Németh Miklós számára

1989. június 7.

ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL

Feljegyzés

Németh Miklós elvtárs részére.

A Kormány június 5-i ülésén több javaslat elhangzott az állami egyházpolitika szervezetének ügyéről. Egyes miniszter elvtársak véleménye szerint csak a Művelődési Minisztérium keretei között és teljesen új apparátussal képelhető el a munka továbbvitele. Hivatkoztak egyházi személyek véleményére s.

Németh elvtárs összefoglalójában hangsúlyozta, hogy az előkészületeket a kabinet ülésen kialakított álláspont szerint kell végezni, az előterjesztést kell készíteni a miniszterelnök vezetésével működő Országos Vallásügyi Tanács, a kormány Egyházügyi Titkársága létrehozására és számba kell venni a Művelődési Minisztériumnak átadandó hatósági jogköröket. Ez a munka folyik. A döntés előkészítés folyamatát ugyanakkor hangulati elemek is befolyásolják. Ezért fontosnak tartom, hogy Németh elvtárs szíves figyelmébe ajánljak néhány ténny.

1.) Az egyházi vezetők véleményének meghallgatása és figyelembe vétele kétségkívül fontos. E nélkül az ügyben nem szabad döntést hozni. Azonban két idetartozó kérdést is látnunk kell: a.) Mit tekintünk az egyházak véleményének? Úgy gondolom mindenképpen figyelnünk kell azokra a vezetőkre, akik a következő 5-10 évben funkcionálni fognak. (Az érvényes pápai kinevezések és a közelmúlt választási eredményei alapján ez a kör meghatározott.)

Természetesen szükség van a vezetéssel szembenálló körök véleményének meghallgatására is, de úgy, hogy lássuk, valójában mekkora befolyással rendelkeznek!

b.) Mérélni kell a kormány (az állam) érdekeit is. Az egyházi vezetők között ugyanis természetesen vannak olyanok, akiknek személyes érdeke is, hogy teljesen új, őket és korábbi tevékenységüket nem ismerő állami apparátussal dolgozzanak együtt. (Bár a mai Egyházügyi Hivatalban vannak olyanok, akiknek neve és munkája összefonódott egy letűnt politikával, jelen vannak azok is, akik kidolgozták a reform csomagtervet, a törvényjavaslatot, és akiknek szakértelmét kár volna nélkülözni. Őket becsüljük az egyházak is.)

Másrészt: a legharmonikusabb együttműködés esetén és demokratikus keretek között sem esnek egybe állandóan az állami és egyházi érdekek.

Döntéseinknek tehát nem lehet kizárólagos feltétele az egyházi körök véleménye (bár természetesen figyelnünk kell erre.)

Ezért nagyon fontos – miként az a legutóbbi megbeszélést végén elhangzott –, hogy Németh elvtárs a döntés előtt személyesen találkozzék és konzultáljon az egyházi vezetőkkel. (A kormány tagjai közül többen rendszeresen kapcsolatokat tartanak fenn különböző egyházi körökkel.)

2.) A kormányzati munkát illetően olyan szervezeti megoldás kell, amely eleve lehetetlenné teszi az apparátus számára a hatósági jogkörök gyakorlását. Törekvéseink hitelességét is bizonyítaná a kormány mellett létrehozandó egyházügyi titkárságot. A hatósági jogkörökkel rendelkező minisztérium keretei közötti működés ennek ellenkezőjét tenné lehetővé. 3.) Természetes, hogy az egyes tárcáknak foglalkozniuk kell a területekre eső egyházi tevékenység szakmai felügyeletével (pl. iskolák, egészségügyi – és szociális intézmények, műemlékvédelem, környezetvédelem, nemzetközi kapcsolatok), de éppen ezért nem rendelhető ez a munka csak egy tárcához. Ebben kiemelt szerep kell, hogy jusson a Művelődési Minisztériumnak. Szükség van az állami munka összehangolására, tehát nem irányító, hanem koordináló és politizálni is képes központi szervre, valamint tárcaközi egyeztetésre.

4.) Az iskolák államosítása előtt ezernél több egyházi iskola működött az országban, tehát az oktatásügy volt az állam és az egyházak együttműködésének legfőbb területe. Ez igazolta a Vallás- és Közoktatási Minisztérium létét. Ma ez nem így van és a közeljövőben sem várható, még akkor sem, ha nőni foga az egyházi iskolák (ma tíz ilyen iskola működik) száma. (Az egészségügyi és szociális intézmények száma többszöröse az iskoláknak.) 5.) Egy tárca keretei között az egyházak nem találhatnak olyan partnereket, akik az adott minisztérium hatáskörén kívül eső ügyekről is tudnának tárgyalni. Ezért teljesen önálló kapcsolat rendszert építenének ki az államigazgatás minden ágával. Ez állami szempontból nem kívánatos. (Nem ellenőrizni és irányítani kell őket, ellenkezőleg: segíteni és koordinálni a kapcsolatokat, ugyanakkor egyértelműen képviselni az állami érdeket.)

A miniszterelnök csak akkor kaphat hatékony segítséget az állami egyházpolitikai irányításhoz, ha közvetlenül támaszkodhat egy kis létszámú szakértői apparátusra.

Budapest, 1989. június 7.

Sarkadi Nagy Barna

Jelzet: MOL XIX-A-21-d 002/4-2/1989. (161. d.)

11. Az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése és a Vallásügyi Tanács létrehozása

1989. június 26.

ELŐTERJESZTÉS a Minisztertanácshoz

az Állami és Egyházügyi Hivatal és az Állami Ifjúsági és Sporthivatal megszüntetésével kapcsolatos szervezeti és átmeneti intézkedésekről

A Minisztertanács korábbi ülésén döntött arról, hogy a kormányzati munka korszerűsítése keretében javasolja a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának az Állami Egyházügyi Hivatal és az Állami Ifjúsági és Sporthivatal megszüntetését. A javaslat elfogadása esetére, s a korszerűsítési elképzelések realizálására további szervezeti, hatásköri és átmeneti intézkedések szükségesek.

1. A sportigazgatás központi kormányzati irányítását a jövőben a művelődési miniszter látja el. A terület igazgatási sajátosságainak érvényesülése érdekében célszerű, ha a miniszter e feladatait speciális, e célra létrehozott szerv útján gyakorolja, ezért Országos Sporthivatal létesül. A Hivatal a Művelődési Minisztérium szervezeti keretébe tartozik, de különleges jogállását, s ennek révén viszonylagos önállóságát az biztosítja, hogy a Minisztertanács hozza létre, önálló költségvetéssel rendelkezik és elnöke a művelődési miniszter sport ügyekben illetékes helyettese. Az Országos Sporthivatal létesítéséről rendelkező minisztertanácsi rendelet tervezetét az előterjesztés 1. sz. melléklete tartalmazza.

2. Az Állami Egyházügyi Hivatal megszűnésével egy időben az egyházak tevékenységével, illetve a vallás gyakorlásával kapcsolatos Államigazgatási hatáskörök jelentős mértékben csökkennek, de szűk körben bizonyos feladatok továbbra is megmaradnak. Ezek ellátása miniszteriális szintet igényel, s jelenleg központi közigazgatási struktúrában elsősorban a Művelődési Minisztérium, illetve a művelődési miniszter profiljába illeszthetők. E hatáskörök átcsoportosítása és a sportigazgatás I. pontban jelzett változásai szükségessé teszik a művelődési miniszter feladat- és hatásköréről szóló minisztertanácsi határozat módosítását. Az erről szóló minisztertanácsi határozat módosítását. Az erről szóló minisztertanácsi rendelet tervezetét az előterjesztés 4. sz. melléklete tartalmazza.

3. A jövőben a Kormány és a különböző egyházak, felekezetek, vallási közösségek kapcsolatának mellérendeltsége, a párbeszéd és a kölcsönös együttműködésen kell alapulnia. A Kormány egyházpolitikai elképzeléseinek kialakításában figyelembe kívánja venni az érintettek véleményét, ezért a lelkiismereti- és vallásszabadság gyakorlásával összefüggő kérdések megvitatására, véleményezésére a Kormány tanácsadó szerveként, a Minisztertanács elnökének vezetésével Országos Vallásügyi Tanács létesül.

Az erről szóló minisztertanácsi határozat tervezetét az 5. számú melléklet tartalmazza.

4. Mivel az Állami Egyházügyi Hivatal által ellátott feladatok zöme megszűnik, lehetőség van a hivatal jogutód nélküli megszüntetésére. Az elképzelések szerint – az erre az esetre vonatkozó jogszabályi lehetőséggel élve – a megszűnéssel egy időben a Hivatal valamennyi olyan munka-vállalójának, akiknek további alkalmazására nincsen mód, felmondunk. Ugyanakkor az elhelyezkedési nehézségek csökkentésére, s méltányossági szempontokra, valamint a szakszervezet álláspontjára is figyelemmel, kívánatos az érintettek felmondási idejét egységesen 6 hónapban megállapítani. A felmondási idejüket töltő munkavállalók tekintetében a munkáltatói jogokat a Minisztertanács Hivatalának elnöke fogja gyakorolni. Az erről szóló rendelkezéseket az előterjesztés 3., 4. sz. mellékletei tartalmazzák.

5. Az Országgyűlés a közelmúltban hozott határozatában kötelezte a Kormányt arra, hogy a társadalompolitikai feladatokat ellátó államminiszter vezetésével dolgozza ki átfogó ifjúságpolitikai koncepcióját és ezt terjessze az Országgyűlés elé. Erre figyelemmel a megszűnő ÁISH ifjúsági ügyekkel összefüggő feladatainak végleges telepítése nem célszerű. Az ifjúsági igazgatás jövőbeni szervezeti kereteinek kialakítására csak e koncepció elfogadását követően lesz lehetőség.

Addig is szükség van azonban az ügyek átmeneti vitelére, a korábban vállalt kötelezettségek teljesítésére és a Központi Ifjúsági Alap működésére. Mivel ez utóbbit az ÁISH funkcionális osztályai kezelik, továbbá a sport és az ifjúság igazgatásának pénzügyei ma még több területen összefonódnak, az átmeneti időszak feladatai igazgatási – és pénzügytechnikai szempontból úgy láthatók el a legegyszerűbben, ha erre szintén a művelődési miniszter kap megbízást. Ezért a művelődési minisztert fel kell hatalmazni a feladatok végzésére, s a gördülékeny megoldás érdekében célszerű az ÁISH ifjúsági ügyekkel foglalkozó elnökhelyettesét megbízni az ügyek átmeneti vitelével.

Az erre vonatkozó rendelkezéseket az előterjesztés 3., 4. sz. mellékletei tartalmazzák.

A két országos hatáskörű szerv megszüntetése számos személyi és anyagi kérdést vet fel és szervezeti feladatok ellátását teszi szükségessé. Ezek megoldásával a művelődési minisztert és a Minisztertanács Hivatalának elnökét kell megbízni.

Az erre vonatkozó rendelkezéseket az előterjesztés 4. sz. melléklete tartalmazza.

***

4. sz. melléklet

Közi: Magyar Közlöny

A MINISZTERTANÁCS

1093/1989. VI.30.)

határozata egyes szervezeti és átmeneti intézkedésekről

1. Az Állami Egyházügyi Hivatal és az Állami Ifjúsági és Sporthivatal megszűnésével, illetve az Országos Sporthivatal létrehozásával összefüggésben felmerülő személyi és tárgyi kérdéseket 1989. december 31-ig kell megoldani.

Felelős: művelődési miniszter

Minisztertanács Hivatalának elnöke

2. Az 1. pontban említett hivatalok megszűnéskor meglévő létszámát és bérkeretét – az Állami Ifjúsági és Sporthivatal állományából a sportági szakszövetséghez, illetve a Magyar Olimpiai Bizottsághoz átcsoportosításra kerülő létszám és bérkeret kivételével (az 1989. július 1-jei állapot szerint: 132 fő) a Minisztertanács zárolja azzal, hogy az Országos Sporthivatal, illetve az ifjúsági ügyek központi feladatait ellátó szerv működéséhez szükséges létszámot e keretből kell kielégíteni. A zárolt létszám 50%-át kitevő része a Minisztertanács tartalék alapját képezi, melynek felhasználásáról a Minisztertanács elnöke dönt. 3. A művelődési miniszter 1989. augusztus 31-ig tegyen javaslatot a Minisztertanács elnökéhez az Országos Sporthivatal létszámáról. 4. Az Állami Egyházügyi Hivatal azon volt dolgozók tekintetében, akik felmondási idejüket töltik, a munkáltatói jogokat a Minisztertanács Hivatalának elnöke gyakorolja. 5. A dolgozók munkajogi helyzete szempontjából az Állami Ifjúsági és Sporthivatal megszűnésével illetve az Országos Sporthivatal létrehozásával, valamint a központi ifjúsági feladatok átmeneti ellátásával kapcsolatos intézkedések a munkáltató elnevezése módosításának minősülnek. 6. Ez a határozat 1989. július 1-jén lép hatályba. Budapest, 1989. június 26. (Németh Miklós) a Minisztertanács elnöke

***

I.

A Minisztertanács 1092/1989. (VI.30.) MT számú határozata az Országos Vallásügyi Tanácsról 1.) A Minisztertanács a lelkiismereti – és vallásszabadság érvényesülése érdekében, az állam és a magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek közötti kapcsolatokkal összefüggő kérdések, s az ilyen tárgyú, különösen nagy jelentőségű kormányzati döntések véleményezésére és előkészítésére a Kormány tanácsadó szerveként Országos Vallásügyi Tanácsot (a továbbiakban: Tanács) létesít. 2.) A Tanács feladatai: a.) figyelemmel kíséri a lelkiismereti- és vallásszabadság érvényesülését, időszakonként átfogóan értékeli e jogok megvalósulásának helyzetét, b.) megvizsgálja a Kormány, illetve a Tanács tagjai által kiemelkedő fontosságúnak tartott, s a lelkiismereti – és vallásszabadság érvényesülésével összefüggő kérdéseket. c.) elősegíti az állam és az egyházak, felekezetek, vallási közösségek közötti kapcsolatok ápolását, javaslatokat tesz az ezzel összefüggő állami feladatokra, d.) ajánlásokat fogalmaz meg az állami szervek számára a feladatkörébe tartozó kérdéseket érintő jogszabályok alkotására, intézkedések megtételére, e.) elősegíti a magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek közötti folyamatos együttműködést, véleménycserét, érdekegyeztetést. 3.) A Tanács elnöke: a Minisztertanács elnöke.

elnökhelyettese: a művelődési miniszter,

titkára: a Minisztertanács Egyházpolitikai

Titkárságának vezetője.

tagjai: – a társadalompolitikai feladatokat ellátó államminiszter

– a Minisztertanács elnökének felkérésére alapján, a Tanács munkájában részt venni kívánó valamennyi magyarországi egyház, felekezet, vallási közösségi képviselői. 4.) A Tanács szükség szerint, de legalább félévenként egyszer tart ülést, az ülésekről a Tanács elnöke tájékoztatja a Minisztertanácsot. 5.) A Tanács maga határozza meg ügyrendjét, munkatervét. 6.) A Tanács működésével összefüggő titkársági feladatokat a Minisztertanács Hivatala Egyházpolitikai Titkársága látja el. 7.) Ez a határozat 1989. július 1. napján lép hatályba.

Németh Miklós s. k.,

a Minisztertanács
elnöke

Jelzet: MOL XIX–A–83–a–946. 1989. június 26-ai Minisztertanács ülés. (799. d.)

Címkék:

[Állami Egyházügyi Hivatal](#) ^[2]

[Magyar Távíráti Iroda](#) ^[3]

[Szabad Európa Rádió](#) ^[4]

Kiadás: 11. évfolyam (2011) 3. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/politika/az_allami_egyhaziugyi_hivatal_megszuntetese.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/politika/az_allami_egyhaziugyi_hivatal_megszuntetese.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/allami-egyhaziugyi-hivatal>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/magyar-tavirati-iroda>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szabad-europa-radio>